

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Τμήμα Ψυχολογίας (σε διατμηματική συνεργασία με το Τμήμα Φ. Π. Ψ.
Πανεπιστημίου Αθηνών)
Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών: *Οργανωτική και Οικονομική
Ψυχολογία*
Έτος 3^ο (Ε' εξάμηνο)

Διπλωματική εργασία

**Η συμμετοχή σε κρατικά τυχερά παιχνίδια υπό το
πρίσμα της έδρας ελέγχου και της πίστεως σε ένα
δίκαιο κόσμο**

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: κα Μ. Σακαλάκη

Ελευθερία Παπαδάκη (Αρ. Μητρώου: 0605M020)

ΑΘΗΝΑ
Μάρτιος 2008

Ευχαριστώ θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτρια της πτυχιακής μου για τις πολύτιμες συμβουλές και την καθοδήγηση καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας και της συγγραφής της εργασίας.

Ιδιαίτερα ευχαριστώ τον Γ. Κυριακόπουλο για την συμβολή του στη στατιστική επεξεργασία των ερευνητικών δεδομένων.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	1
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	2
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ.....	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	3
ΤΑ ΚΡΑΤΙΚΑ ΤΥΧΕΡΑ ΠΑΙΓΝΙΔΙΑ.....	5
Βασικά χαρακτηριστικά.....	5
Τα κρατικά τυχερά παιγνίδια στην Ελλάδα.....	6
Τα γνωστικά σφάλματα που συνδέονται με τα τυχερά παιγνίδια.....	7
ΚΥΡΙΕΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ.....	8
Κεντρικοί θεωρητικοί προβληματισμοί.....	8
Η έννοια της τύχης.....	9
Έδρα ελέγχου των ενισχύσεων (Locus of Control).....	14
Πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο.....	20
Οι συνήθειες ως προς τα τυχερά παιγνίδια.....	22
ΔΙΑΤΥΠΩΣΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ.....	24
ΕΡΕΥΝΑ.....	25
ΜΕΘΟΔΟΣ.....	25
Δείγμα.....	25
Ερευνητικό Εργαλείο.....	25
Διαδικασία.....	26
Κωδικοποίηση Μεταβλητών.....	28
Επεξεργασία.....	28
Στατιστική μέθοδος.....	28
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....	30
Αξιοπιστία εργαλείων μέτρησης.....	30
ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ, One-Way ANOVA ΚΑΙ T-TESTS.....	31
ΣΥΖΗΤΗΣΗ.....	45
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ.....	45
ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ.....	49
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΡΕΥΝΑ.....	51
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.....	54
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1.....	55
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2.....	60
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	64

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το παίξιμο τυχερών παιγνιδιών αποτελεί ένα κομμάτι οικονομικής συμπεριφοράς, στην οποία συμβάλλουν πλήθος ατομικών παραγόντων, γνωστικών διεργασιών και κοινωνικών φαινομένων. Στα πλαίσια της παρούσας έρευνας επιχειρήσαμε να μελετήσουμε ένα μέρος αυτών διεξάγοντας έρευνα ερωτηματολογίου σε ένα δείγμα 200 ατόμων που επιλέχθηκαν με τυχαίο τρόπο από το γενικό πληθυσμό. Σκοπός της έρευνάς μας ήταν να μελετήσουμε κατά πόσο η έδρα ελέγχου των ενισχύσεων (LOC) και η πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο, που έχει φανεί να αποτελούν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ατόμων τα οποία διαμορφώνονται μέσα από τη γνωστική επεξεργασία των ερεθισμάτων που προσλαμβάνουμε από το περιβάλλον μας, μπορεί να σχετίζονται με τις συνήθειες όσον αφορά στο παίξιμο τυχερών παιγνιδιών. Η στατιστική επεξεργασία των δεδομένων της έρευνας μας έδειξε πως οι τακτικοί παίκτες τυχερών παιγνιδιών είναι ιδιαίτερα εξωτερικοί και έχουν μια υψηλότερη πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο. Επιπλέον, φάνηκε εκείνοι που παίζουν μόνο παιγνίδια αγώνων να είναι περισσότερο εξωτερικοί σε σχέση με αυτούς που δεν παίζουν καθόλου και πιστεύουν περισσότερο σε ένα δίκαιο κόσμο σε σχέση με αυτούς που δεν έχουν ιδιαίτερη προτίμηση σε ένα είδος τυχερών παιγνιδιών. Τέλος οι τακτικοί παίκτες καθαρά τυχερών παιγνιδιών φάνηκε ιδιαίτερα εξωτερικοί σε σχέση με τους μη τακτικούς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο παθολογικός τζόγος έχει απασχολήσει σε μεγάλο βαθμό την επιστημονική κοινότητα και ιδιαίτερα τον κλάδο της ψυχολογίας. Το εύρος της βιβλιογραφίας όσον αφορά την ενασχόληση με τα τυχερά παιχνίδια σαν κομμάτι της οικονομικής συμπεριφοράς είναι σχετικά μικρό και περισσότερο επικεντρώνεται σε συσχετίσεις με την έδρα ελέγχου των ενισχύσεων και με τα κίνητρα ελέγχου, διακρίνοντας τα καθαρά τυχερά παιχνίδια από εκείνα που απαιτούν κάποιο επίπεδο ικανότητας. Τα κρατικά τυχερά παιχνίδια απασχολούν πολύ μικρό μέρος της υπάρχουσας βιβλιογραφίας η οποία εστιάζει στο αρνητικό κοινωνικό αντίκτυπο που έχουν και στη λειτουργία τους ως έμμεσο μέσω φορολογίας (Whitaker, 2007).

Ένα από τα κεντρικά στοιχεία της κοινωνικής αναπαράστασης του τζόγου είναι ότι υπονομεύει την αξία της εργασίας. Πρόκειται για ένα τρόπο αποκόμισης κέρδους με ελάχιστο ή καθόλου κόστος. Προβάλλεται σαν ένα μέσο λύσης των οικονομικών προβλημάτων που μπορεί να έχει κάποιος (Sterns & Borna, 1995). Επιπλέον, δεν είναι λίγοι εκείνοι που είναι δύσπιστοι απέναντι στη βιομηχανία του τζόγου γενικά και αρνητικοί απέναντι στη νομιμοποίηση κάποιων μορφών του από το επίσημο κράτος. Οι ίδιοι θεωρούν ότι αποτελεί ένα είδος έμμεσης φορολογίας και ότι το κράτος δε θα έπρεπε να εμπλέκεται σε οποιοδήποτε είδος νόμιμου τζόγου, πόσο μάλλον από τη στιγμή που έχει φανεί ότι τα τυχερά παιχνίδια έχουν αρνητικό αντίκτυπο στην κοινωνία και υπονομεύουν την ανάπτυξη ανώτερων αξιών που είναι βασικές για την επαρκή και αποτελεσματική λειτουργία του κοινωνικο - οικονομικού συστήματος.

Μέσα από δύο μελέτες που έγιναν στις ΗΠΑ το 1991 (Clotfelter & Cook) και το 1992 (Davis et al.), χρονολογίες που είχαν ήδη θεσμοθετηθεί τα κρατικά τυχερά παιχνίδια σε 32 πολιτείες, φάνηκε ότι τα κέρδη που αποκόμιζε η κάθε πολιτεία μέσα από αυτά έφταναν το 40%. Έτσι αναπτύχθηκε ένα μοντέλο (Davis et al., 1992) που έδειχνε πως θα θεσμοθετούνταν από ολοένα και περισσότερες πολιτείες. Παράλληλα μέσα από την έρευνα των Clotfelter & Cook (1991) φανερώθηκαν οι κύριες στρατηγικές στις οποίες

φαίνεται να επενδύουν εκείνες που το έχουν ήδη κάνει, τεχνικές που στηρίζονται σε γνωστικά σφάλματα στα οποία μπορούν εύκολα να υποπέσουν τα άτομα.

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τους Clotfelter & Cook (1991) τα έσοδα των κρατικών τυχερών παιγνιδιών για τις 32 πολιτείες που τα είχαν θεσμοθετήσει έφταναν το ύψος των 17 δισεκατομμυρίων δολαρίων, από τα οποία το 50% μόνο επιστρεφόταν στους παίκτες ως έπαθλο, ενώ ένα άλλο 10% επενδυόταν στο κόστος λειτουργίας τους. Αυτό φανερώνει ένα τεράστιο κέρδος. Από την άλλη, οι Davis et al. (1992) έδειξαν γιατί οι πολιτείες υιοθετούν κρατικά τυχερά παιγνίδια αντί να αυξήσουν τη φορολογία. Ο νομιμοποιημένος τζόγος επιτρέπει στην κάθε πολιτεία να αυξάνει τα έσοδά της. Πρόκειται για μια μορφή έμμεσης φορολογίας τόσο στους κατοίκους της που δε θα αναγκαστούν να συμμετάσχουν στα τυχερά παιγνίδια κάποιας άλλης πολιτείας, όπου είναι νόμιμα, όσο και στους επισκέπτες της που, έχοντας τη δυνατότητα να παίξουν τυχερά παιγνίδια νόμιμα εκεί, είναι δυνατό να αφήσουν ένα επιπλέον μέρος του εισοδήματός τους.

Η κριτική απέναντι στον κρατικά θεσμοθετημένο τζόγο εστιάζει σε ηθικές παραμέτρους (Whitaker, 2007). Κάποιοι θεωρούν πως ο τζόγος, σε οποιαδήποτε μορφή του αποτελεί μια πρακτική που στερείται ηθικής και δεν θα έπρεπε να αντιμετωπίζεται με οποιαδήποτε ανεκτικότητα, πόσο μάλλον να νομιμοποιείται. Υπάρχουν και άλλοι που δέχονται το τζόγο σαν μια επιλογή την οποία μπορεί να κάνει κάποιος με ελεύθερη βούληση η οποία δεν θα έπρεπε να απαγορευθεί από το κράτος, αλλά ούτε και να επιδοτείται από αυτό. Εκείνοι θεωρούν πως αν και πρόκειται για μια επιτρεπτή ατομική επιλογή, είναι ενάντια στα χρηστά ήθη από τη μεριά του κράτους να επιδοτεί, να ενθαρρύνει και να επωφελείται των αδυναμιών των πολιτών για να αυξήσει τα έσοδά του (Whitaker, 2007). Συγκρίνοντας το τζόγο με το αλκοόλ και το τσιγάρο, υποστηρίζουν πως ενώ το κράτος αποκομίζει κέρδη μέσω της επιβολής φόρων από αυτά δεν διαμορφώνει ούτε ενθαρρύνει τη χρήση τους. Επομένως κάτι ανάλογο θα ήταν σωστό να συμβαίνει και στην περίπτωση του τζόγου.

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι η ενασχόληση με τα τυχερά παιγνίδια αποτελεί μια μορφή οικονομικής συμπεριφοράς συχνά μη κοινωνικά αποδεκτή. Εντούτοις, φαίνεται να υπάρχει ένα πλήθος παραγόντων που την ευνοούν (το εύκολο κέρδος, η ψευδαίσθηση ελέγχου) και τα κέρδη εκείνων που την προωθούν φαίνεται να είναι τόσο μεγάλα ώστε να είναι νόμιμη σε πολλές περιπτώσεις και κρατικά επιχορηγούμενη σε άλλες. Με αυτή την τελευταία περίπτωση, των κρατικά επιδοτούμενων τυχερών παιγνιδιών και πιο συγκεκριμένα των παιγνιδιών του ΟΠΑΠ (λότη, προπό, στοίχημα, τζόκερ, κίνο), θα μας ενδιέφερε να ενασχοληθούμε στην παρούσα έρευνα.

ΤΑ ΚΡΑΤΙΚΑ ΤΥΧΕΡΑ ΠΑΙΓΝΙΔΙΑ

Βασικά χαρακτηριστικά

Τα κρατικά τυχερά παιγνίδια έχουν ορισμένα ευδιάκριτα χαρακτηριστικά. Καταρχάς το κόστος της απλής συμμετοχής είναι πολύ χαμηλό (κυμαίνεται από 0,30 € για τα περισσότερα παιγνίδια έως 0,50€). Έπειτα, τα χρηματικά έπαθλα που αποκομίζονται σε περίπτωση επιτυχίας μπορεί να είναι τεράστια. Ακόμη ένα χαρακτηριστικό είναι ότι οι πιθανότητες επιτυχίας για τα μεγάλα έπαθλα είναι ελάχιστες, ενώ οι κληρώσεις (ή η ανακοίνωση των επιτυχών αποτελεσμάτων) δεν είναι και τόσο συχνές, αν εξαιρέσει κανείς το νεοεμφανιζόμενο «Κίνο»¹. Επίσης, θα μπορούσε να πει κανείς ότι τα κρατικά τυχερά παιγνίδια σε γενικές γραμμές θεωρούνται μια κοινωνικά αποδεκτή μορφή τζόγου. Τέλος αναγνωρίζεται γενικά ότι η επιτυχία σε αυτά αποτελεί θέμα τύχης και ότι ο μόνος ασφαλής τρόπος να επηρεάσει κανείς τις πιθανότητες επιτυχίας είναι να συμπληρώσει περισσότερα δελτία συμμετοχής (Rogers, 1998). Παρά τις χαμηλές πιθανότητες επιτυχίας και τις αρνητικά προσδοκώμενες αποδόσεις οι άνθρωποι εξακολουθούν να παίζουν τυχερά παιγνίδια, ενώ ολοένα και μεγαλύτερα ποσά επενδύονται στη χρηματοδότηση τους από το κράτος, καθώς μέσω αυτών αποκομίζει έμμεσα φόρους. Μέσω ποιων μηχανισμών όμως επεκτείνεται η δύναμη και ευρεία «κατανάλωσή» τους;

---

¹ «Οι κληρώσεις στο παιχνίδι «Κίνο» πραγματοποιούνται κάθε 5 λεπτά, από το πρωί 10:00 έως 15:00 και το απόγευμα από 17:00 έως 21:00, κάθε μέρα ενώ το Σάββατο & Κυριακή από 10:00 έως 21:00 συνεχόμενα και κληρώνονται κάθε φορά 20 αριθμοί από τους 80 που αναγράφονται στο δελτίο», όπως αναφέρεται στην επίσημη σελίδα του ΟΠΑΠ στο διαδίκτυο (www.opap.gr)

Τα κρατικά τυχερά παιχνίδια στην Ελλάδα

Στη χώρα μας ο νόμιμος τζόγος εκπροσωπείται από τα τυχερά παιχνίδια των καζίνο (Μπλάκτζακ, Ρουλέτα, Μπάγκο Πούντο, Ζάρια, stud Πόκερ, Ηλεκτρονικά παιχνίδια), καθώς και από τα τυχερά παιχνίδια του ΟΠΑΠ, τα κρατικά Λαχεία, το Ξυστό και τον Ιππόδρομο. Πιο συγκεκριμένα: Ο Οργανισμός Προγνωστικών Αγώνων Ποδοσφαίρου (ΟΠΑΠ) παρέχει τα παιχνίδια «νέο Λόττο», «νέο Πρότο», «Κίνο», «Προπό», «Προπογκόλ», «Τζόκερ», «Προκαθορισμένο Στοιχείμα». Η Διεύθυνση Κρατικών Λαχείων προσφέρει το Λαϊκό Λαχείο, το Εθνικό Λαχείο και το Πρωτοχρονιάτικο Λαχείο. Ακόμα, υπάρχει και το Ευρωπαϊκό Λαχείο που παρέχεται από την Ευρωπαϊκή Ένωση Κρατικών Λαχείων, καθώς και ο λαχνός «Ειδικό Κρατικό Λαχείο Κοινωνικής Αντίληψης». Ακόμα, η εταιρεία «Στιγμιαίο Λαχείο Α.Ε.» του ομίλου Κόκκαλη παρέχει το «Ξυστό» λαχείο. Άλλα τυχερά παιχνίδια παρέχει ο Οργανισμός Διεξαγωγής Ιπποδρομιών Ελλάδος (Ο.Δ.Ι.Ε.) με τα ιπποδρομιακά στοιχήματα (που μπορούν να γίνουν με το σύγχρονο σύστημα totalizator) και το Λαχειοφόρο Αμοιβαίο Στοιχείμα «Sweepstake»².

Τα παραπάνω παιχνίδια, άλλα σε μικρότερο και άλλα σε μεγαλύτερο βαθμό, είναι πολύ δημοφιλή και παίζονται από την πλειοψηφία των πολιτών. Απευθύνονται σε όλες τις κοινωνικές ομάδες γι' αυτό και στα παιχνίδια αυτά υπάρχει «μαζική» συμμετοχή. Ο ελκυστικός τους χαρακτήρας οφείλεται στην αίσθηση που έχει διαμορφωθεί και στην νοοτροπία που έχει υιοθετηθεί ότι με ελάχιστο κόστος μπορεί ο καθένας να διεκδικήσει ένα πολύ μεγάλο ποσό το οποίο θα επιφέρει σημαντικές και ουσιαστικές αλλαγές στη διαμόρφωση του τρόπου ζωής του. Η «μαζικότητα» των παιχνιδιών αυτών εξάλλου, έχει ως επακόλουθο την δημιουργία ενός πολύ μεγάλου τζίρου που όπως φαίνεται από στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας χρόνο με το χρόνο αυξάνεται σημαντικά. Όμως, ενώ τα έσοδα ανά παιχνίδι είναι πολύ μεγάλα, δεν είναι ανάλογα μεγάλη η επιστρεφόμενη χρηματική απόδοση στους παίκτες που κερδίζουν.

---

² Τα παραπάνω στοιχεία τα έχουμε πάρει από την επίσημη σελίδα του ΟΠΑΠ στο διαδίκτυο, www.opap.gr

Εκτός από το ποσοστό παρακράτησης, παρακρατείται άμεσα ένα επιπλέον ποσό της τάξης του 10% ως φόρος, από τους παίκτες οι οποίοι κέρδισαν ποσό πάνω από ένα προκαθορισμένο για κάθε παιχνίδι όριο. Επίσης, η διεκδίκηση ενός πολύ μεγάλου ποσού με μικρό κόστος, είναι στατιστικά και πιθανολογικά πάρα πολύ δύσκολο να συμβεί, ειδικά στα παιχνίδια που προκύπτουν από κλήρωση στα οποία ο παίκτης δεν μπορεί να αναλάβει την οποιαδήποτε πρωτοβουλία καθώς δεν μπορεί να κάνει καμία απολύτως πρόγνωση ή πρόβλεψη για την έκβαση κάποιου πιθανού αποτελέσματος. Ο κύριος λόγος είναι ότι στα παιχνίδια που οι κερδοφόροι αριθμοί προκύπτουν από κλήρωση, ισχύουν αποκλειστικά οι νόμοι της συνδυαστικής και της θεωρίας των πιθανοτήτων.

Τα γνωστικά σφάλματα που συνδέονται με τα τυχερά παιχνίδια

Παρά τα όσα προαναφέρθηκαν, το επίσημο κράτος τείνει να προωθεί το παίξιμο τυχερών παιχνιδιών με διάφορες τακτικές, όπως είναι το να καθιστά ορατούς τους νικητές αποκρύπτοντας τις πραγματικές πιθανότητες επιτυχίας καλλιεργώντας έτσι συλλογιστικά σφάλματα που προκύπτουν από την ευρετική της διαθεσιμότητας, που πρώτα μελετήθηκε από τους Kahneman και Tversky (Rogers, 1998). Πέρα από την ευρετική της διαθεσιμότητας, που αναφέρεται στη διαδικασία πρόσβασης στην πιθανότητα ενός γεγονότος ανάλογα με την ευκολία που έρχεται στο νου, επιστρατεύεται και η ευρετική της αντιπροσωπευτικότητας η οποία μπορεί να ερμηνευθεί ως η τάση να κρίνεται η πιθανότητα ύπαρξης ενός γεγονότος με βάση το βαθμό που αυτό ομοιάζει σε ένα συγκεκριμένο πληθυσμό. Πρόκειται για τα δύο κύρια είδη ευρετικών κρίσεων, που χρησιμοποιούν τα άτομα για να πάρουν αποφάσεις σε συνθήκες αβεβαιότητας, όπως προτάθηκαν από τους Kahneman και Tversky (Σακαλάκη, 2006). Η χρήση ευρετικών στη θέση χρονοβόρων συλλογισμών επιτρέπει στα άτομα να απλοποιήσουν τις διαδικασίες επιλογής και λήψης αποφάσεων σε καταστάσεις αβεβαιότητας. Μια ανάλογη περίπτωση είναι και αυτή των τυχερών παιχνιδιών, όπου δεν υπάρχει επαρκής γνώση για να ελεγχθούν τα αποτελέσματα μιας απόφασης .

Επίσης ενθαρρύνεται τη φυσική τάση των ατόμων να πιστεύουν πως το παίξιμο τυχερών παιχνιδιών εμπλέκει ένα κομμάτι ικανότητας (Clotfelter & Cook, 1991). Τα παιχνίδια είναι σχεδιασμένα με τέτοιο τρόπο ώστε να παρέχουν στα άτομα επιλογές. Μέσα από την

καθημερινή εμπειρία συνήθως φαίνεται ότι τα γεγονότα που ενέχουν κάποιο είδος επιλογής εμπλέκουν και την κατάλληλη ικανότητα. Δίνεται στα άτομα η ψευδαίσθηση πως έχουν κάποια συμμετοχή στην έκβαση των τελικών αποτελεσμάτων. Έτσι, καλλιεργείται η πλάνη του παίκτη ο οποίος πια πιστεύει πως η τύχη είναι μια διαδικασία αυτό-ρυθμιζόμενη και δίκαια εκλαμβάνοντας μια σειρά αποτυχιών ως τον προάγγελο μιας επικείμενης επιτυχίας (Rogers, 1998).

ΚΥΡΙΕΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

Κεντρικοί θεωρητικοί προβληματισμοί

Το κύριο σημείο προβληματισμού και μελέτης για την παρούσα έρευνα είναι η εύρεση συνδέσμων και συσχετισμών μεταξύ ατομικών χαρακτηριστικών, όπως είναι αυτό της έδρας ελέγχου των ενισχύσεων και της πίστης σε ένα δίκαιο κόσμο με τις συνήθειες όσον αφορά στο παίξιμο τυχερών παιγνιδιών. Ειδικότερα, θελήσαμε να μελετήσουμε αυτά τα χαρακτηριστικά με βάση το παίξιμο κρατικών τυχερών παιγνιδιών για δύο κύριους λόγους. Πρώτον, γιατί πρόκειται για ένα είδος νόμιμου τζόγου, όπου είναι εύκολο και θεμιτό να συμμετάσχει ο καθένας με μικρά ποσά. Ο δεύτερος λόγος, που απορρέει εν μέρει από τον πρώτο, είναι ότι δεν μας ενδιέφερε να μελετήσουμε κάποιες παθολογικές διαστάσεις που υπεισέρχονται στο παίξιμο τυχερών παιγνιδιών.

Αυτό που θέλουμε να διερευνήσουμε είναι αν κάποιεςπίστεις, που έχουν να κάνουν με τις προβλέψεις που κάνουν οι άνθρωποι σε σχέση με τους παράγοντες που καθορίζουν αυτό που πρόκειται να συμβεί στους ίδιους ή στους άλλους (Παπαστάμου, 2001) ή με το αν θεωρούν ότι υπάρχει ή όχι ένας δίκαιος μηχανισμός που διέπει τη λειτουργία του κόσμου μας και των όσων συμβαίνουν σε αυτόν, μπορεί να συνδέονται με κάποιο τρόπο με τις συνήθειές τους ως προς το παίξιμο τυχερών παιγνιδιών. Είναι λοιπόν οι έννοιες της πίστης στην τύχη, την ικανότητα, το δίκαιο της κατανομής των συμβάντων εκείνες οι οποίες θέλουμε να δούμε σε ποιο βαθμό συνδέονται με το παίξιμο τυχερών παιγνιδιών και όχι η συμβολή παθολογικών παραγόντων.

Πριν περάσουμε όμως σε αναλυτικότερη προσέγγιση των εννοιών της έδρας ελέγχου των ενισχύσεων και της πίστεως σε ένα δίκαιο κόσμο, θεωρούμε απαραίτητη τη διερεύνηση της έννοιας της τύχης³, η οποία αποτελεί και το κεντρικό συστατικό της έρευνάς μας. Η τύχη, άλλοτε θεωρούμενη ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό κάποιων ανθρώπων ή συνθηκών (Wohl & Enzle, 2002),(Burger1986) και άλλοτε ως ο αστάθμητος παράγοντας που καθορίζει συμπτωματικά και τυχαία γεγονότα (Wagenaar & Keren, 1988) κατέχει κεντρικό ρόλο στις συνήθειες όσον αφορά στο παίξιμο τυχερών παιγνιδιών. Αλλά και η πιστή σε ένα δίκαιο κόσμο όπου τα πάντα κατανέμονται δίκαια, ακόμα και η τύχη, αποτελεί έναν από τους κύριους ερευνητικούς μας προβληματισμούς.

Το ερευνητικό μας ενδιαφέρον ως προς την πρόσληψη της έννοιας τη τύχης δεν περιορίζεται εδώ όμως. Μας ενδιαφέρει ακόμα να δούμε αν κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των τυχερών παιγνιδιών (που τα διακρίνουν σε καθαρά τυχερά ή σε παιγνίδια ικανότητας) μπορούν να τα κάνουν περισσότερο δημοφιλή μεταξύ εκείνων που πιστεύουν πως τα αποτελέσματα των πράξεων τους καθορίζονται από τους ίδιους ή αντίθετα μεταξύ εκείνων που πιστεύουν πως τα αποτελέσματα των πράξεων τους καθορίζονται από την τύχη. Τέλος, το ερευνητικό μας ενδιαφέρον εστιάζει στο κατά πόσο η τακτική ή μη συμμετοχή σε τυχερά παιγνίδια συνδέεται με τους παραπάνω παράγοντες.

Η έννοια της τύχης

Σε πολλές έρευνες γίνεται διάκριση μεταξύ τύχης (luck) και τυχειότητας (chance) και ενώ η τελευταία φαίνεται να καθορίζεται από καθαρά εξωτερικούς παράγοντες, που δεν μπορεί κανείς να ελέγξει, η πρώτη φαίνεται να επιδέχεται κάποιου είδους έλεγχο, με την έννοια ότι μπορούμε να επωφεληθούμε από αυτήν σε συνδυασμό με σωστούς χειρισμούς (Friedland, 1992). Ένα γεγονός θεωρείται τυχαίο όταν περιλαμβάνει το στοιχείο της έκπληξης ή μοιάζει με απροσδόκητη σύμπτωση. Από την άλλη η τύχη υπονοεί την αποφυγή δυσάρεστων συνεπειών ή την επίτευξη κάτι σημαντικού και δύσκολου. Έτσι, κάποιος που είναι τυχερός θα κερδίσει πολλές φορές στη σειρά, ενώ το ίδιο θα συμβεί και αν είναι η τυχερή του μέρα, ο τυχερός του αριθμός, το τυχερό του πρακτορείο ή ο

---

³ Και κυρίως των διαφορετικών τρόπων που μπορεί να γίνει αυτή αντιληπτή ανάλογα με τις περιστάσεις ή το ίδιο το άτομο.

τυχερός του λαχειοπώλης. Χάρη στην επίδραση της καλής τύχης υπάρχει αλληλουχία νικών ενώ εξαιτίας της επίδρασης της κακής τύχης μπορεί να υπάρχει μια σειρά αποτυχιών.

Από έρευνα των Wagenaar & Keren (1988), φάνηκε ότι οι άνθρωποι κάνουν μια διάκριση μεταξύ τυχειότητας και τύχης. Τα μεγάλα κέρδη φαίνεται να οφείλονται στην τύχη. Ακόμη και όταν τα κέρδη μοιράζονται σε πολύ λίγους, στατιστικά δεν αποκλείεται κανείς από το να τα κερδίσει. Ακόμα δηλαδή και όταν οι πιθανότητες, δηλαδή το τυχαίο, δεν είναι μαζί τους, η τύχη μπορεί να αποφέρει μεγάλα κέρδη σε κάποια άτομα. Με άλλα λόγια, το ποιος τελικά θα κερδίσει είναι θέμα τύχης. Έτσι, διαχωρίζοντας την τυχειότητα από την τύχη συνεχίζουν να παίζουν και ας χάνουν. Το τυχαίο του αποτελέσματος μπορεί να ισχύει για όλους, αλλά για το πώς θα επιλέξουν να παίξουν μπορεί να επηρεαστούν από την καλή ή την κακή τύχη.

Οι Wohl & Enzle (2002) μέσα από μελέτες τους έδειξαν ότι η δυνατότητα επιλογής σε ένα παιχνίδι τύχης αύξανε τόσο την προσλαμβανόμενη προσωπική τύχη όσο και την προσλαμβανόμενη δυνατότητα επιτυχίας. Πιο συγκεκριμένα, οι συγγραφείς θέτουν τον προβληματισμό του τι προσπαθούν οι άνθρωποι να κάνουν όταν είναι να ρίξουν ζάρια πριν τα ρίξουν, απαντώντας πως προσπαθούν να ελέγξουν το ριζισμό του ζαριού αυξάνοντας έτσι τις πιθανότητες επιτυχίας τους. Επίσης, θεωρούν πως οι λαχειοπώληδες δίνουν τη δυνατότητα στους παίκτες να επιλέξουν τους δικούς τους λαχνούς επειδή γνωρίζουν πως, έστω και άρρητα, πολλοί παίκτες πιστεύουν πως μπορούν να αυξήσουν τις πιθανότητες επιτυχίας τους επιλέγοντας οι ίδιοι τους λαχνούς.

Οι άνθρωποι συχνά βλέπουν τους εαυτούς τους ως αιτιακούς παράγοντες στην προσπάθειά τους να πετύχουν αποτελέσματα που καθορίζονται με τυχαίο τρόπο (Biner et al., 1998). Χαρακτηριστικό είναι ότι συχνά αντιλαμβάνονται τα τυχαία γεγονότα ως ελέγξιμα. Πρόκειται για μια ψευδαίσθηση ελέγχου, η οποία αναφέρεται στη δυσανάλογα υψηλή προσδοκία μιας προσωπικής επιτυχίας σε σχέση με αυτό που θα μπορούσαν να εγγραφούν οι αντικειμενικές πιθανότητες (Griffiths, 1990).

Η ψευδαίσθηση ελέγχου μπορεί να προκύψει όταν παράγοντες που σχετίζονται κατά κανόνα με καταστάσεις καθοριζόμενες από την ικανότητα (όπως είναι η ενεργός συμμετοχή και η δυνατότητα επιλογής), εισάγονται σε γεγονότα που καθορίζονται καθαρά από την τύχη. Σε κάποια πλαίσια τυχαιότητας, η ύπαρξη συνθηκών που εμπλέκουν τους παράγοντες της επιλογής, της οικειότητας, της εξάσκησης, της εμπλοκής ή/και του ανταγωνισμού μπορεί να διεγείρουν την ψευδαίσθηση ελέγχου και να κατευθύνουν τον προσανατολισμό προς την ικανότητα (Griffiths, 1990). Σε τέτοιες περιπτώσεις, τα άτομα προσανατολίζονται προς την ικανότητα και κατά συνέπεια εκδηλώνουν μια σιγουριά ότι θα επιτύχουν.

Εάν οι άνθρωποι είχαν μια προσέγγιση για την κατανόηση του κόσμου ορθολογική και επιστημονική θα αντιλαμβάνονταν πως κάποια συμπτωματικά γεγονότα λαμβάνουν χώρα έξω από τα πλαίσια ελέγχου τους. Από επιστημονικής άποψης, οι άνθρωποι θα έπρεπε να αντιλαμβάνονται ότι δεν μπορούν σκόπιμα να επιλέξουν νικηφόρους λαχνούς, ούτε να επηρεάσουν προς όφελός τους τον τρόπο που θα πέσει το ζάρι ή που θα βγει ο τυχερός αριθμός στην κληρωτίδα. Η έννοια της ψευδαίσθησης ελέγχου αναπτύχθηκε από την Langer (Wohl & Enzle, 2002) ως ένα μοντέλο που θα ερμήνευε τέτοιου είδους μη ορθολογικών παρορμήσεων. Η ψευδαίσθηση ελέγχου ορίζεται ως η προσδοκία μιας πιθανότητας προσωπικής επιτυχίας δυσανάλογα υψηλότερη από αυτό που θα μπορούσαν να εγγηθούν οι αντικειμενικές πιθανότητες.

Σύμφωνα με την Langer (Wohl & Enzle, 2002), η ψευδαίσθηση ελέγχου προκύπτει επειδή οι άνθρωποι μερικές φορές υπερβάλλουν στην πίστη τους για την ικανότητά τους να ελέγξουν ουσιαστικά ασταθή γεγονότα με μέσα συμβατικά με τον έλεγχο γεγονότων που στην ουσία είναι σταθερά. Κατά αυτό τον τρόπο η ψευδαίσθηση ελέγχου μπορεί να γίνει αντιληπτή ως ένα ζεύγος σχετικών σφαλμάτων που γίνονται κατά την διάρκεια καταστάσεων τυχαίων. Καταρχάς, οι άνθρωποι προσλαμβάνουν εσφαλμένα το τυχαίο γεγονός ως ελέγξιμο και κατά δεύτερο λόγο πιστεύουν πως έχουν και μπορούν να χρησιμοποιήσουν μια συμβατική ικανότητα για να ελέγξουν το αποτέλεσμα του γεγονότος.

Οι αριθμοί που επιλέγονται κατά το παίξιμο ενός τυχερού παιγνιδιού δε διαθέτουν συγκεκριμένα και σταθερά χαρακτηριστικά στα οποία θα μπορούσε κανείς να στηριχθεί για να χρησιμοποιήσει κάποια αποκτηθείσα γενικευμένη ικανότητα που θα τον καθοδηγούσε προς σωστές επιλογές. Από την άλλη, υπάρχει μια ασυνήθιστη ικανότητα και σχετικές με αυτήν αναπτυσσόμενες διαδικασίες που συνάδουν με την έννοια της ψευδαίσθησης ελέγχου, όπως είναι η αυτό-αντιλαμβανόμενη προσωπική τύχη (Wohl & Enzle, 2002). Οι άνθρωποι έχουν την τάση να κάνουν κάποια διάκριση μεταξύ τυχαίων γεγονότων και αυτού που αποκαλούμε προσωπική τύχη με τον πρώτο όρο να περιλαμβάνει την παραδοσιακή, περιστασιακή οπτική των τυχαίων γεγονότων και το δεύτερο να αποδίδει την πίστη των ατόμων σε μια αναπτυσσόμενη προσωπική ικανότητα.

Έτσι, η λέξη τύχη μπορεί να προσδιορίζει μια χαρακτηριστική ιδιότητα ατόμων ή ομάδων. Εάν η τύχη μπορεί να γίνει αντιληπτή σαν μια ιδιότητα που μπορεί να έχουν οι άνθρωποι, αυτό το προσωποποιημένο πια στοιχείο θα μπορούσε να δημιουργήσει μια προσλαμβάνουσα ικανότητα η οποία θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για να ασκηθεί έλεγχος πάνω σε γεγονότα που διαφορετικά θα θεωρούνταν τυχαία συμβάντα. Η λειτουργία αυτού του τρόπου σκέψης έχει φανεί και μέσα από ανέκδοτες παρατηρήσεις ερευνών σε καταστάσεις παιξίματος τυχερών παιγνιδιών όπου οι συμμετέχοντες εκδήλωναν δυνατά τις σκέψεις τους (Wohl & Enzle, 2002). Πιο συγκεκριμένα, φάνηκε να κάνουν ανορθολογικές, από στρατηγικής απόψεως, δηλώσεις του τύπου: «Σήμερα είμαι τυχερός. Έπρεπε να συμπληρώσω άλλο ένα λαχνό.»

Στο ερώτημα του πως κάποιος θα μπορούσε σκόπιμα να χρησιμοποιήσει αυτή την προσωπική τύχη για να ελέγξει το ανεξέλεγκτο, οι ερευνητές Wohl & Enzle (2002), προτείνουν ως πιθανή ερμηνεία αυτή της μαγικής σκέψης. Πρόκειται για μια διαισθητική γνώση ή κάποια πίστη στην ύπαρξη ανεπαίσθητων δυνάμεων που διαπερνούν το συνηθισμένο όριο μεταξύ νοητικών/ συμβολικών και φυσικών/ υλικών οντοτήτων. Με άλλα λόγια, σύμφωνα με την παραπάνω διατύπωση, εκεί όπου ο έλεγχος των αποτελεσμάτων είναι σημαντικός, η μαγική σκέψη επιτρέπει τον συνυπολογισμό

αιτιολογικών δυνάμεων, όπως είναι η προσωπική τύχη, οι οποίες δεν είναι αναγνωρίσιμες στον κόσμο των φυσικών νόμων και της γραμμικής αιτίας.

Στα παιγνίδια καθαρής τύχης, ο άνθρωπος αδυνατεί να επιστρατεύσει οποιοδήποτε νόμο ορθολογικής ή επιστημονικής σκέψης. Έτσι, σύμφωνα με τους παραπάνω ερευνητές, το άτομο μπορεί με τρόπο μεροληπτικό να μετατρέψει νοητικά ένα παιγνίδι καθαρής τύχης σε κάποιο με ελέγξιμα αποτελέσματα μέσω της μαγικής σκέψης. Αυτή η παρέμβαση μπορεί να γίνει εφικτή μέσω της χρήσης της μη συμβατικής ικανότητας της προσωπικής τύχης (Wohl & Enzle, 2002). Έτσι εξηγείται και το γεγονός ότι οι άνθρωποι υπερεκτιμούν τις συμβατικές τους ικανότητες όταν μετατρέπουν μη ελέγξιμα γεγονότα σε ελέγξιμα, καθώς πιστεύουμε πως στα πλαίσια των παιγνιδιών καθαρής τύχης η αντίληψη των ανθρώπων για την προσωπική τους τύχη είναι υπερτιμημένη, αν τους παρέχεται δυνατότητα επιλογής.

Ο Burger (1986) υποστήριξε ότι όλοι οι άνθρωποι διαθέτουν ένα επίπεδο ψευδαίσθησης ελέγχου. Ο ίδιος διέκρινε ότι εκείνοι που έχουν μεγαλύτερη επιθυμία ελέγχου είναι πιθανότερο να εμφανίσουν αυτό το χαρακτηριστικό. Μέσα από έρευνές του, λοιπόν, φάνηκε ότι άτομα με υψηλότερα επίπεδα επιθυμίας ελέγχου τείνουν να επηρεάζονται περισσότερο από συγκεκριμένες μεταβλητές της κατάστασης (όπως είναι η ακολουθία των αποτελεσμάτων του έργου) για να δημιουργήσουν μια ψευδαίσθηση ελέγχου πάνω σε γεγονότα που καθορίζονται από την τύχη. Μια τέτοια συμπεριφορά μας είναι πολύ οικεία από τον κεντρικό ήρωα του Ντοστογιέφσκι στον «Παίκτη» ο οποίος αναφερόμενος στον τρόπο που έπαιζε στη ρουλέτα ένα συγκεκριμένο βράδυ, αναφέρει χαρακτηριστικά: «Εβγαιναν τακτικά θα έλεγα, τρεις ή τέσσερις φορές στη συνέχεια, ύστερα εξαφανίζονταν δύο φορές και εμφανίζονταν ξανά τρεις και τέσσερις φορές τη μία μετά την άλλη. Τούτη η καταπληκτική ακρίβεια παρουσιάζεται μερικές φορές στη σειρά. Αυτό είναι που μπερδεύει τους μεθοδικούς παίκτες που λογαριάζουν με μολύβι στο χέρι...»

Οι αντιλήψεις ως προς την ικανότητα παίζουν καθοριστικό διαμεσολαβητικό ρόλο στη σχέση ανάγκης – αυτοπεποίθησης. Με άλλα λόγια, θα φαινόταν ότι η ανάγκη για ένα

τυχαία καθοριζόμενο αποτέλεσμα θα ενέτεινε τον αντιλαμβανόμενο βαθμό ικανότητας που θα απαιτούταν για την επίτευξη αυτού του αποτελέσματος ο οποίος με τη σειρά του προωθεί την ψευδαίσθηση ελέγχου. Οι Biner et al. (1998), διαπίστωσαν ότι επειδή τα πιο υψηλά εκτιμώμενα αποτελέσματα, τουλάχιστον στην κοινωνία μας επιτυγχάνονται με βάση την ικανότητα του καθένα, τα άτομα υποθέτουν πως η ικανότητα πρέπει να είναι απαραίτητη για να επιτευχθούν ακόμη και όταν καθορίζονται τυχαία. Κατά αυτό τον τρόπο γίνεται μια άμεση αναγωγή της επιτυχίας σε τυχερά παιχνίδια πάνω στην προσωπική ικανότητα του παίκτη ο οποίος πια περιβάλλεται με κύρος και του αποδίδεται κάποια κοινωνική αξία ανεξάρτητα από το γεγονός ότι η συμμετοχή του σε αυτή την επιτυχία ήταν αμελητέα, αν όχι ανύπαρκτη.

Έδρα ελέγχου των ενισχύσεων (Locus of Control)

Οι Sprott et al.(2001) διερεύνησαν την αλληλεπίδραση μεταξύ της επιθυμίας ελέγχου και της έδρας ελέγχου. Η έδρα ελέγχου από τη μία αντιπροσωπεύει την αντιλαμβανόμενη ικανότητα ελέγχου των αποτελεσμάτων, των τυχερών παιχνιδιών στην προκειμένη, ενώ η επιθυμία ελέγχου από την άλλη αντιπροσωπεύει το κίνητρο για να ελέγξει κάποιος τα αποτελέσματα ενός τυχερού παιχνιδιού. Μέσα από την παραπάνω έρευνα φάνηκε ότι όσο περισσότερο επιθυμούν οι άνθρωποι τον έλεγχο στη ζωή τους (υψηλό κίνητρο), τόσο περισσότερο θα παίζουν τυχερά παιχνίδια, αλλά μόνο στην περίπτωση που πιστεύουν ότι μπορούν να ελέγξουν τις ενισχύσεις που λαμβάνουν (υψηλή αντιλαμβανόμενη ικανότητα).

Η επιθυμία ελέγχου και η έδρα ελέγχου των ενισχύσεων αποτελούν δύο ψυχολογικές έννοιες ελέγχου που φαίνεται να επηρεάζουν τη συμπεριφορά ως προς το παίξιμο τυχερών παιχνιδιών. Η επιθυμία ελέγχου αποτελεί ένα σταθερό χαρακτηριστικό προσωπικότητας που αντανακλά το βαθμό στον οποίο τα άτομα έχουν το κίνητρο να ελέγχουν τα γεγονότα που συμβαίνουν στη ζωή τους. Τα άτομα με υψηλότερη επιθυμία ελέγχου ξοδεύουν περισσότερα στα τυχερά παιχνίδια, έχουν ένα επίπεδο ψευδαίσθησης ελέγχου και είναι περισσότερο πιθανό να πιστεύουν λανθασμένα ότι μπορούν να αποδώσουν καλά σε τυχαία γεγονότα.

Οι Burger & Smith (Sprott et al., 2001) βρήκαν ότι η επιθυμία ελέγχου σχετίζεται θετικά με το παίξιμο τυχερών παιγνιδιών που θεωρείται ότι ενέχουν κάποιο βαθμό ικανότητας, ενώ από την άλλη δεν βρήκαν καμία συσχέτιση με παιγνίδια που καθορίζονταν κατά βάση τυχαία. Φαίνεται λοιπόν ότι εκείνοι που έχουν εντονότερη την επιθυμία ελέγχου των αποτελεσμάτων των πράξεων τους επιδίδονται περισσότερο στη συμμετοχή σε τυχερά παιγνίδια, ιδιαίτερα όταν εκείνα επιτρέπουν σε μεγαλύτερο βαθμό την ψευδαίσθηση ελέγχου.

Η έδρα ελέγχου θεωρητικά αναφέρεται σε καταστάσεις που βιώνει ένα άτομο, οι οποίες ερμηνεύουν το γιατί συγκεκριμένα άτομα προσπαθούν με ενεργό, σταθερό τρόπο και εθελούσια να αντιμετωπίσουν καταστάσεις δυσκολίας, ενώ άλλα υποκύπτουν σε μια σειρά αρνητικών συναισθημάτων παραίτησης. Ανεξάρτητα από το αν εστιάσουμε στην εκτιμώμενη ικανότητα για τον εαυτό ή στα πιστεύω για τις αιτιακές συνδέσεις μεταξύ της προσπάθειας και του αποτελέσματος, το ενδιαφέρον έγκειται στο γιατί οι άνθρωποι δρουν ή αποτυγχάνουν να αντιδράσουν όταν βρίσκονται αντιμέτωποι με μια πρόκληση (Lefcourt, 1991).

Η έννοια της έδρας ελέγχου αναφέρεται σε ένα θεωρητικό κατασκεύασμα που προήλθε από την κοινωνική θεωρία της μάθησης της Rotter (Lefcourt, 1991). Στην ορολογία της μάθησης, η έδρα ελέγχου είναι μια γενικευμένη προσδοκία που αναφέρεται στη σύνδεση μεταξύ προσωπικών χαρακτηριστικών ή/και πράξεων και αναμενόμενων αποτελεσμάτων. Αναπτύσσεται ως μια αφηρημένη έννοια μέσα από τη συσώρευση συγκεκριμένων συγκρούσεων, μέσω της οποίας τα άτομα αντιλαμβάνονται τις αιτιακές ακολουθίες των όσων συμβαίνουν στη ζωή τους.

Για μερικά άτομα, κάποια αποτελέσματα βιώνονται σαν εξαρτώμενα από την προσπάθεια που καταναλώθηκε για την επίτευξή τους. Τέτοια άτομα είναι πιθανό να καταλήξουν να πιστεύουν πως τα αποτελέσματα γενικά συνδέονται άμεσα με το έργο που καταβάλλεται για αυτά, και κατά συνέπεια να έχουν περισσότερο την τάση να καταβάλλουν προσπάθεια όταν εμπλέκονται σε σημαντικά έργα (Lefcourt, 1991). Από την άλλη, τα άτομα που ζουν σε περιβάλλοντα με λιγότερες υπευθυνότητες, μπορεί να

αποτυγχάνουν να αντιληφθούν τους συνδέσμους μεταξύ προσπάθειας και αποτελέσματος. Σε κοινωνίες όπου μπορεί να κυριαρχούν ο νεποτισμός, η διαφθορά και άλλες πρακτικές αδικίας, η αίσθηση της οικονομικής επιτυχίας, για παράδειγμα, είναι πιθανόν να γίνει αντιληπτή περισσότερο ως συνάρτηση της τύχης ή ως κάτι που σχετίζεται με συγκεκριμένα άτομα, παρά ως συνάρτηση της προσπάθειας ή της ικανότητας. Συνεπώς, μπορεί να αφιερώνεται περισσότερος χρόνος στις προσευχές, στο τζόγο, ή στην αναζήτηση βοήθειας απ' ότι σε λειτουργικές ενέργειες που θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην επίτευξη των επιθυμητών αποτελεσμάτων.

Η έδρα ελέγχου αναφέρεται στα πιστεύω των ατόμων όσον αφορά στις σχέσεις μεταξύ πράξεων και αποτελεσμάτων (Lefcourt, 1991). Πρόκειται για το βαθμό στον οποίο τα άτομα πιστεύουν ότι έχουν προσωπικό έλεγχο στις πράξεις και στα γεγονότα στη ζωή τους. Τα άτομα με εσωτερική έδρα ελέγχου πιστεύουν ότι διαχειρίζονται τα ίδια τη μοίρα τους, ότι τα αποτελέσματα συνδέονται άμεσα με τις πράξεις. Από την άλλη, η γενικευμένη προσδοκία εξωτερικού ελέγχου ορίζεται σαν μια έντονη πίστη ότι τα αποτελέσματα δεν καθορίζονται από τις προσωπικές προσπάθειες κάποιου. Τα λεγόμενα εξωτερικά άτομα, πιστεύουν ότι μεγάλο κομμάτι της ζωής τους καθορίζεται από δυνάμεις έξω από τον έλεγχό τους. Μέσα από τη θεωρία για την κοινωνική μάθηση μπορεί να αποδοθούν στα άτομα περισσότερο εσωτερικές ή εξωτερικές προσδοκίες ανάλογα με την αιτιότητα και επομένως τον έλεγχο.

Η έννοια της έδρας ελέγχου διαφέρει από κάποιες άλλες έννοιες στο ότι χρησιμοποιείται πρωταρχικά ως ένα χαρακτηριστικό της προσωπικότητας, μια ατομική διαφορά που φαίνεται να είναι σταθερή και γενικεύσιμη. Έρευνες έχουν δείξει ότι άτομα με εσωτερική έδρα ελέγχου καταναλώνουν μεγαλύτερη προσπάθεια για ένα έργο σε σχέση με άτομα με εξωτερική έδρα ελέγχου. Επομένως, στο πλαίσιο των τυχερών παιγνιδιών φαίνεται τα άτομα με εσωτερική έδρα ελέγχου να είναι πιο πιθανό να συνεχίσουν να παίζουν παρά τις αποτυχίες (Sprott et al., 2001). Έτσι, η εσωτερική έδρα ελέγχου μπορεί να ενισχύσει τον αντίκτυπο που φάνηκε να έχει η επιθυμία ελέγχου στο παίξιμο τυχερών παιγνιδιών παρακινώντας τα άτομα να ασκήσουν έλεγχο στα αποτελέσματα των τυχερών παιγνιδιών.

Οι πρώτες κλίμακες για την έδρα ελέγχου κατασκευάστηκαν λίγο μετά που φάνηκε ότι οι άνθρωποι διαφέρουν στους τρόπους που αντιδρούν στις δοκιμασίες αποτυχίας ή επιτυχίας εάν τα αποτελέσματα των έργων που εκτελούν οφείλονται στην ικανότητα ή την τύχη (Lefcourt, 1991). Η προβλεπτική ισχύς τέτοιου είδους κλιμάκων έγκειται στο ότι εάν οι άνθρωποι αντιδρούν διαφορετικά σε οδηγίες για έργα που επικεντρώνονται σε διαφορετικούς παράγοντες όσον αφορά στην έκβαση των αποτελεσμάτων (τύχη, ικανότητα), τότε είναι λογικό να αναμένεται από μια σχετικά σταθερή στάση όσον αφορά τις αιτίες των αποτελεσμάτων (εξωτερική, εσωτερική) να καθορίζει τέτοιου είδους αντιδράσεις.

Η κλίμακα εσωτερικής – εξωτερικής έδρας ελέγχου του Rotter είναι η πιο ευρέως διαδεδομένη και χρησιμοποιούμενη κλίμακα για την εκτίμηση της έδρας ελέγχου αλλά έχει επικριθεί (Lefcourt, 1991) λόγω της συνεπαγόμενης μονο-κατευθυντικότητάς της, της ενυπάρχουσας μεροληψίας της προς κοινωνικά επιθυμητές απαντήσεις, της δυσκολίας και των συγχύσεων που προκύπτουν από την τυποποιημένη αναγκαστική επιλογή. Ο λόγος είναι ότι συνίσταται από 29 ζεύγη αντιπαραβαλλόμενων θεμάτων εσωτερικότητας – εξωτερικότητας, όπου τα υποκείμενα πρέπει να επιλέξουν το ένα κάθε φορά ως απάντηση.

Η Levenson (Lefcourt, 1991), παρουσίασε τη δική της εκδοχή για την κλίμακα εσωτερικότητας-εξωτερικότητας της Rotter, που αποτελείται από τρεις υπο-κλίμακες (εσωτερικότητα, τύχη και ισχυροί άλλοι). Οι υπο-κλίμακες της εστίασαν στους ποικίλους παράγοντες ελέγχου που μπορεί να επηρεάσουν τα αποτελέσματα. Τα εργαλεία μέτρησης της Levenson έδωσαν τη δυνατότητα εξέτασης διαφορετικών προφίλ. Για παράδειγμα, ερμηνεύουν επαρκώς το ότι κάποιος μπορεί να πιστεύει στη δύναμη της τύχης την ίδια στιγμή που ασπάζεται την πίστη στην αποτελεσματικότητα της προσπάθειας. Επιπλέον, η συμπεριφορά ενός τέτοιου ατόμου θα ήταν μάλλον διαφορετική από εκείνη ενός ατόμου που μοιράζεται την πίστη για την τύχη, αλλά δεν πιστεύει ότι η προσπάθεια μπορεί να αλλάξει τα προσωπικά του συμφέροντα.

Οι υπο-κλίμακες της Levenson προέκυψαν από τον επαναπροσδιορισμό της έννοιας της έδρας ελέγχου δίνοντας της μια οπτική πιο ευέλικτη και πολύπληρη. Πιο συγκεκριμένα, έχουν διαμορφωθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να επιτρέπουν σε όποιον τις συμπληρώνει να πιστεύει στην προσωπική του αποτελεσματικότητα και παράλληλα στο ότι οι ισχυροί άλλοι έχουν στη διάθεσή τους κάποιο έλεγχο, όπως και να πιστεύει στη δύναμη της τύχης ή των τυχαίων συμβάντων και ταυτόχρονα στη δύναμη του ίδιου να ελέγξει τα γεγονότα. Φαίνεται λοιπόν πως δεν πρόκειται για έννοιες αμοιβαία αποκλειόμενες. Ο έλεγχος έχει διαβαθμίσεις και οι αιτίες μπορεί να είναι πολλαπλές. Οι τρεις διαστάσεις που χρησιμοποιεί η Levenson μετρώνται σε κλίμακα Likert, επομένως είναι περισσότερο ανεξάρτητες στατιστικά σε σχέση με το δισδιάστατο μοντέλο της Rotter. Επιπλέον, γίνεται διαφοροποιούνται από τις προσωπικές και ιδεολογικές προτάσεις, καθώς όλα τα θέματα εκφράζονται στο πρώτο ενικό πρόσωπο, αντί να περιγράφουν τους ανθρώπους γενικά (Lefcourt, 1991).

Οι κλίμακες εσωτερικότητας, ισχυρών άλλων και τύχης της Levenson παρέχουν ένα πολυδιάστατο κριτήριο μέτρησης της έννοιας της έδρας ελέγχου, δεν περιέχουν μεροληψίες κοινωνικής επιθυμητότητας, είναι περισσότερο ανεξάρτητες στατιστικά, έχουν καλές ψυχομετρικές ιδιότητες και κάνουν τη διάκριση μεταξύ προσωπικών και ιδεολογικών προτάσεων εκφράζοντας όλα τα θέματα στο πρώτο πρόσωπο αντί να περιγράφουν τους ανθρώπους γενικά (Clarke, 2004).

Όσον αφορά τώρα στην αλληλεπίδραση μεταξύ επιθυμίας ελέγχου και έδρας ελέγχου, οι Spratt et al., (2001) έδειξαν ότι όσο πιο πολύ οι άνθρωποι επιθυμούν να διατηρούν τον έλεγχο της ζωής τους, τόσο περισσότερο θα παίζουν τυχερά παιχνίδια, μόνο εάν πιστεύουν ταυτόχρονα ότι έχουν τον έλεγχο των αποτελεσμάτων στη ζωή τους. Τα άτομα με μια πιο εσωτερική έδρα ελέγχου πιστεύουν ότι έχουν την ικανότητα να επηρεάσουν τα αποτελέσματα των γεγονότων στη ζωή τους. Συνεπώς, μια εσωτερική έδρα ελέγχου αυξάνει την αντιλαμβανόμενη ικανότητα κάποιου να επηρεάσει τα αποτελέσματα (ακόμα και στην περίπτωση ενός τυχερού παιχνιδιού) προσανατολίζοντάς τον σε επιλογές που θα αποφέρουν τα επιθυμητά αποτελέσματα (Spratt et al., 2001). Η έδρα ελέγχου από η μία, λοιπόν, αντιπροσωπεύει την αντιλαμβανόμενη ικανότητα επιρροής των αποτελεσμάτων

των τυχερών παιγνιδιών ενώ, από την άλλη, η επιθυμία ελέγχου αντιπροσωπεύει το κίνητρο για να το κάνεις.

Πέραν των όσων προαναφέρθηκαν, τα άτομα με εσωτερική έδρα ελέγχου των ενισχύσεων συχνά δυσκολεύονται να αναγνωρίσουν την απουσία κάποιας αιτιακής σχέσης μεταξύ μιας συμπεριφοράς και των επακόλουθων συμβάντων, με αποτέλεσμα να πιστεύουν λανθασμένα ότι κάποιες μεταβλητές συνδιακυμαίνονται, ενώ στην πραγματικότητα είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους. Μάλιστα, έχει φανεί ότι ενώ οι αποτυχίες εκλαμβάνονται σαν τυχαία γεγονότα, οι επιτυχίες συχνά αποδίδονται σε αυτό τον μεροληπτικό τρόπο σκέψης (Rogers, 1998). Έτσι, οι τακτικοί παίκτες συχνά χρησιμοποιούν συγκεκριμένους αριθμούς που θεωρούν τυχερούς για τους ίδιους και αποφεύγουν άλλους ή παρακολουθούν τα προηγούμενα αποτελέσματα και επιλέγουν αριθμούς που φαίνεται να κληρώνονται τακτικά ή άλλους που έχουν καιρό να κληρωθούν, καθώς πιστεύουν πως η τύχη αποτελεί μια δίκαιη και αυτό-διορθούμενη διαδικασία. Παρόλο, δηλαδή, που η πιθανότητα να «βγει» κάποιος αριθμός είναι ανεξάρτητη από τις προηγούμενες επιλογές, οι παίκτες πιστεύουν πως δε γίνεται να κληρωθεί δυο φορές ο ίδιος αριθμός σε μικρό χρονικό διάστημα (Clotfelter & Cook, 1991). Πρόκειται για τη λεγόμενη πλάνη του παίκτη. Αυτά ισχύουν όσον αφορά στα καθαρά τυχερά παιγνίδια, όπου καλούνται να επιλέξουν κάποιους αριθμούς και τα αποτελέσματα βγαίνουν μέσα από κάποια κλήρωση.

Η τύχη θεωρείται πια μια πραγματική αιτία των γεγονότων τα οποία θεωρείται ότι έχουν ίσες πιθανότητες να συμβούν. Προσλαμβάνεται ως ένας μηχανισμός που διανέμει δίκαια και εξ' ίσου τα γεγονότα. Αυτή η άποψη της ίσης πιθανότητας κάνει πολλούς ανθρώπους να πιστεύουν ότι η τύχη λειτουργεί όπως ένας δίκαιος και εξισορροπητικός διανεμητής που παράγει όλα τα πιθανά αποτελέσματα με ίση συχνότητα τόσο άμεσα όσο και σε βάθος χρόνου (Wagenaar & Keren, 1988). Με αφορμή αυτή τη διατύπωση θα μπορούσαν να αναζητηθούν και οι πιθανές συσχετίσεις μεταξύ της πίστεως σε ένα δίκαιο κόσμο και της ενασχόλησης με τυχερά παιγνίδια, ακόμα και μετά την ακολουθία αρνητικών αποτελεσμάτων σ' αυτά (Miyazaki et al. 1999). Σύμφωνα με τον Lerner (Hafer et al., 2005), η πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο εκπληρώνει την ανάγκη να ζήσουμε σε

ένα προβλέψιμο περιβάλλον όπου οι επενδύσεις κάποιου θα επιβραβεύονται μελλοντικά, σύμφωνα με αυτά που αξίζει. Βάσει της θεωρίας του δίκαιου κόσμου, οι άνθρωποι έχουν την τάση να πιστεύουν ότι ο κόσμος είναι δίκαιος και ο καθένας απολαμβάνει αυτό ακριβώς που του αξίζει.

Πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο

Η έννοια του δίκαιου κόσμου συνδέεται με αυτήν του προσωπικού συμβολαίου. Έτσι, οι άνθρωποι βιώνουν τα αποτελέσματα των πράξεών τους σαν κάτι όχι απλά αναμενόμενο αλλά και κάτι που έπρεπε να τους αποδοθεί και το αξίζουν καθώς εκπλήρωσαν το σκοπό του συμβολαίου τους (Hafer et al., 2005). Όσο ωριμάζουν οι άνθρωποι, αυτή η έννοια του να αξίζουν όσα τους συμβαίνουν γίνεται όλο και πιο κεντρικός οδηγός των καθημερινών τους δραστηριοτήτων. Για να συνεχίσουν όμως να είναι αφοσιωμένοι σε έργα που θα αποφέρουν αποτελέσματα που τους αξίζουν έχουν ανάγκη να πιστεύουν ότι ο κόσμος είναι ένα μέρος όπου τα άτομα παίρνουν πραγματικά αυτό που τους αναλογεί. Πρόκειται για την ανάγκη να πιστεύουν ότι ο κόσμος είναι δίκαιος.

Το προσωπικό συμβόλαιο ενέχει την επένδυση σε καλύτερα και πιο μακροπρόθεσμα αποτελέσματα παρά στην παρορμητική δράση. Μία από τις λειτουργίες, λοιπόν, της πίστης σε ένα δίκαιο κόσμο μπορεί να είναι το να δίνει στους ανθρώπους την εμπιστοσύνη σε έναν κόσμο που έχουν ανάγκη για να αγωνίζονται για τα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα που τους αναλογούν (Hafer et al., 2005).

Η πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο αποκτά πιο ουσιώδη σημασία όταν μακροπρόθεσμοι στόχοι τίθενται σε πρώτο πλάνο. Κάτω από τέτοιες συνθήκες, οι άνθρωποι καταβάλλουν μεγαλύτερες προσπάθειες για να διατηρήσουν την πίστη που απειλείται. Το ότι η πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο ενθαρρύνει την επένδυση σε μακροπρόθεσμους στόχους δε σημαίνει ότι ισχύει και το αντίστροφο, το ότι δηλαδή για να επενδύσει κάποιος σε μακροπρόθεσμους στόχους θα πρέπει να πιστεύει και σε ένα δίκαιο κόσμο (Hafer et al., 2005). Η πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο βοηθάει κάποιον στο να επενδύσει σε μελλοντικά αποτελέσματα αν σχεδιάζει να παίξει σύμφωνα με τους κανόνες ώστε να τα αξίζει.

Επομένως αναμένεται να είναι πιο πρόδηλη όταν τόσο η επένδυση σε μακροχρόνιους στόχους όσο και η επιθυμία απολαβής όσων θεωρεί κάποιος ότι αξίζει είναι πιο έντονα.

Η πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο βοηθά τα άτομα να αντιμετωπίζουν το φυσικό και κοινωνικό τους περιβάλλον να ήταν σταθερό και οργανωμένο. Επομένως, η πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο εξυπηρετεί σημαντικούς προσαρμοστικούς μηχανισμούς και τα άτομα παρακινούνται να προστατεύουν αυτή την πίστη. Μία έντονη πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο καλλιεργεί την άρνηση απέναντι στην παρατηρούμενη αδικία σε καταστάσεις ευρείας κοινωνικής και πολιτικής αδικίας (Dalbert, 1999).

Η πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο έχει τουλάχιστον τρία ευεργετικά αντίκτυπα για την πνευματική υγεία σύμφωνα με την Dalbert (1999). Καταρχάς ενθαρρύνει τα άτομα στο να δίνουν νόημα στον κόσμο, αυξάνοντας τα συναισθήματα ικανότητας και ελέγχου, πράγμα που καλλιεργεί μια θετική προοπτική για το μέλλον. Έπειτα μπορεί να θεωρηθεί ως ένα σημαντικό προαπαιτούμενο των πράξεων, καθώς επιτρέπει στα άτομα να αισθάνονται σχετικά ασφαλή ότι δε θα πέσουν θύματα άνισων χειρισμών αν παίξουν τίμια. Τέλος, εξυπηρετεί σημαντικούς προσαρμοστικούς μηχανισμούς, καθώς τα θύματα μιας άδικης μοίρας παρακινούνται να υπερασπιστούν την πίστη τους σε ένα δίκαιο κόσμο.

Μέσα από την έρευνα των Hafer et al. (2005), φάνηκε ότι η ανάγκη της πίστης σε ένα δίκαιο κόσμο μπορεί να έχει και θετικές και αρνητικές εκδηλώσεις. Στις θετικές μπορεί να περιλαμβάνεται η επιθυμία να βοηθηθούν εκείνοι που υποφέρουν χωρίς να φταίνε, η ψυχολογική υγεία και η επένδυση σε μακροπρόθεσμους στόχους. Από την άλλη, όταν η πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο απειλείται και δεν μπορεί να αποκατασταθεί η δικαιοσύνη, τα ίδια αυτά άτομα είναι έτοιμα να κατηγορήσουν αθώα θύματα για τη μοίρα τους δικαιολογώντας τη μοίρα τους.

Η σχετική με την πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο και το παίξιμο τυχερών παιγνιδιών βιβλιογραφία είναι πολύ φτωχή. Παρόλα αυτά θα παρουσίαζε αρκετό ενδιαφέρον η διερεύνηση μιας πιθανής αλληλεπίδρασης των δύο αυτών μεταβλητών για την έρευνά

μας και αυτό γιατί έως τώρα έχουμε συναντήσει συχνά στη βιβλιογραφία την, λανθασμένη πιθανώς, αντίληψη της τύχης ως μιας διαδικασίας που κατανέμεται με δίκαιο και ίσο τρόπο. Θα είχε λοιπόν αρκετό ενδιαφέρον η εύρεση κάποιας συσχέτισης μεταξύ του συστηματικού παιξίματος τυχερών παιγνιδιών ή της πίστης στην ελεγχόμενη τύχη και της πίστεως σε ένα δίκαιο κόσμο. Αν, με άλλα λόγια, το παίξιμο των τυχερών παιγνιδιών έχει να κάνει με την πίστη πως ο καθένας έχει μερίδιο στην τύχη και πρέπει να διεκδικήσει το δικό του.

Οι συνήθειες ως προς τα τυχερά παιγνίδια

Μέσα από έρευνες που μελέτησαν τα κίνητρα που ωθούν κάποιον σε συγκεκριμένες και σταθερές συνήθειες όσον αφορά στο παίξιμο τυχερών παιγνιδιών (Chantal & Vallerand, 1996), (Friedland, 1992), φάνηκε ότι αυτά σχετίζονται άμεσα με το είδος των παιγνιδιών στα οποία συμμετάσχουν τα υποκείμενα. Πιο συγκεκριμένα, στηριζόμενοι σε αυτές τις έρευνες, κάνουμε μια διάκριση μεταξύ καθαρά τυχερών παιγνιδιών, όπου ο παίκτης έχει να επιλέξει μεταξύ ενός συνόλου αριθμών προς κλήρωση (π.χ. Λόττο, Τζόκερ) και τυχερών παιγνιδιών που εμπλέκουν και κάποιο είδος ικανότητας, όπου ο παίκτης καλείται να προβλέψει τα αποτελέσματα αγώνων ομάδων που συμμετέχουν στα ελληνικά ή σε ξένα πρωταθλήματα (π.χ. Προπο, Στοίχημα).

Κάποια τυχερά παιγνίδια απαιτούν κατά πρώτο λόγο τη χρήση προσωπικών δεξιοτήτων ενώ άλλα επικεντρώνονται κυρίως στην τύχη. Οι συγγραφείς Chantal & Vallerand (1996) δίνουν το παράδειγμα του ιπποδρόμου, που εμπλέκει την απόκτηση εξειδικευμένων γνώσεων, υπονοώντας πως υπάρχουν κάποια τυχερά παιγνίδια των οποίων ο ίδιος ο χαρακτήρας παρακινεί κάποιον να συλλέξει και να συνθέσει έναν μεγάλο όγκο πληροφοριών. Από την άλλη, τυχερά παιγνίδια, όπως η λοταρία, που δεν απαιτούν τέτοιου είδους εξειδικευμένη μάθηση και είναι προσιτά στον καθένα θεωρείται ότι κλίνουν περισσότερο στην τύχη παρά στην ικανότητα.

Ειδικότερα, σε σχέση με τα τυχερά παιγνίδια που έχουν να κάνουν με αθλητικούς αγώνες, οι παίκτες επιστρατεύουν πολύ πιο σύνθετες στρατηγικές. Παρακολουθούν την

πορεία των ομάδων, ενημερώνονται μέσα από εφημερίδες αλλά και ηλεκτρονικά για τις πιθανότητες που έχει κάθε αποτέλεσμα και συχνά οργανώνονται σε σωματεία και ποντάρουν σε συγκεκριμένα αποτελέσματα. Κατ' αυτό τον τρόπο αυτή η μορφή τυχερών παιγνιδιών παίρνει ένα πιο έντονο κοινωνικό χαρακτήρα αλλά ταυτόχρονα προσιδιάζει περισσότερο στον παθολογικό τζόγο.

Τα καθαρά τυχερά παιγνίδια ενέχουν τη συμπτωματική προτίμηση κάποιων αριθμών ή κάποιων συνδυασμών αριθμών έναντι άλλων. Από την άλλη, τα τυχερά παιγνίδια που απαιτούν την πρόβλεψη των αποτελεσμάτων αθλητικών αγώνων μοιάζουν, σε ψυχολογικό επίπεδο με τα παιγνίδια ικανότητας. Τα αποτελέσματα εξαρτώνται σημαντικά από το επίπεδο στο οποίο ο παίκτης κατέχει τις απαραίτητες ικανότητες και στην επάρκειά τους ως προς το παιγνίδι (Friedland, 1992). Βέβαια, πρέπει να πούμε ότι και στις δύο περιπτώσεις τα αποτελέσματα των παιγνιδιών δεν μπορούν να προβλεφθούν και κρίνονται τελικά από την τύχη την οποία και καλείται τελικά να χειριστεί ο παίκτης.

Οι τακτικοί παίκτες είναι δυνατό να πιστεύουν ότι είναι πιθανό να βγάλουν χρήματα μέσα από το παίξιμο τυχερών παιγνιδιών, ότι αν παίζουν τακτικά μπορούν να εξασκηθούν ή να ανακαλύψουν συγκεκριμένες στρατηγικές για να αποκομίσουν κέρδη. Σε σχέση με τους περιστασιακούς παίκτες ή εκείνους που δεν παίζουν καθόλου, έχει φανεί ότι οι τακτικοί παίκτες πιστεύουν πιο έντονα ότι η τύχη μπορεί να επηρεάσει τα αποτελέσματα των παιγνιδιών (Rogers, 1998). Οι τακτικοί παίκτες έχουν κάποια πιστεύω συχνά λανθασμένα, όπως είναι η ψευδαίσθηση ελέγχου και η παρανόηση της ανεξαρτησίας των γεγονότων που οφείλονται στην τύχη (Hardoon & Derevenensky, 2002).

Το ενδιαφέρον μας λοιπόν όσον αφορά στις συνήθειες σε σχέση με το παίξιμο τυχερών παιγνιδιών, επικεντρώνεται στον αν συγκεκριμένα ατομικά χαρακτηριστικά, όπως είναι η έδρα ελέγχου των ενισχύσεων και η πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο σχετίζονται με την επιλογή παιξίματος ενός συγκεκριμένου είδους τυχερών παιγνιδιών (αποκλειστικά καθαρά τυχερά παιγνίδια ή τυχερά παιγνίδια αγώνων) καθώς και με την τακτική συμμετοχή σε αυτά.

ΔΙΑΤΥΠΩΣΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ

Με βάση τα όσα αναφέραμε μέχρι εδώ οι υποθέσεις της έρευνάς μας διαμορφώνονται ως εξής:

Υπόθεση 1: αναμένεται εκείνοι που επιλέγουν να παίζουν μόνο καθαρά τυχερά παιχνίδια να είναι περισσότερο εξωτερικοί και να εμφανίζουν μια υψηλότερη πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο σε σχέση με εκείνους που παίζουν αποκλειστικά τυχερά παιχνίδια αγώνων

Υπόθεση 2: αναμένεται εκείνοι που επιλέγουν να παίζουν μόνο τυχερά παιχνίδια των οποίων τα αποτελέσματα κρίνονται από την έκβαση αθλητικών αγώνων να είναι περισσότερο εσωτερικοί σε σχέση με εκείνους που παίζουν μόνο καθαρά παιχνίδια αγώνων

Υπόθεση 3: οι τακτικοί παίκτες, δηλαδή εκείνοι που παίζουν τυχερά παιχνίδια, ανεξαρτήτως είδους μια φορά το τρίμηνο ή και συχνότερα να παρουσιάζουν μια υψηλότερη πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο και παράλληλα να έχουν μια περισσότερο εξωτερική έδρα ελέγχου των ενισχύσεων.

ΕΡΕΥΝΑ

ΜΕΘΟΔΟΣ

Δείγμα

Το δείγμα μας αποτελείται από 200 ενήλικα άτομα, καθώς αυτό που μας ενδιαφέρει είναι το παίξιμο τυχερών παιγνιδιών ως οικονομική συμπεριφορά και τα ανήλικα άτομα δεν διαχειρίζονται συνήθως τα ίδια τις οικονομικές τους υποθέσεις. Στόχος μας ήταν το δείγμα μας να είναι όσο το περισσότερο αντιπροσωπευτικό του γενικού πληθυσμού όσον αφορά στο φύλο και στο οικονομικό επίπεδο και για το λόγο αυτό η επιλογή του θα έγινε με τυχαίο τρόπο. Στην έρευνα συμμετείχαν τελικά 108 άνδρες και 92 γυναίκες με μέσο όρο ηλικίας τα 36 έτη.

Ερευνητικό Εργαλείο

Για να διερευνηθεί η ισχύς των υποθέσεών μας χορηγήθηκε ένα ερωτηματολόγιο με δύο κλίμακες κάθε μία από τις οποίες καλύπτει τις βασικές έννοιες που μας απασχολούν και θέλουμε να μελετήσουμε μέσα από τη συγκεκριμένη έρευνα. Στην πρώτη σελίδα του ερωτηματολογίου γίνεται μια συνοπτική αναφορά των σκοπών της συγκεκριμένης έρευνας και δίνονται οι εγγυήσεις του απορρήτου των απαντήσεων και των προσωπικών στοιχείων που θα δοθούν σε αυτήν, ενώ διευκρινίζεται ότι θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για τους σκοπούς της συγκεκριμένης έρευνας. Έπειτα ακολουθούν κάποιες ερωτήσεις που ως στόχο έχουν την εκτίμηση και τη σκιαγράφηση των συνηθειών των υποκειμένων όσον αφορά στο παίξιμο κρατικών τυχερών παιγνιδιών (ποια παιγνίδια συνηθίζουν να παίζουν και με τι συχνότητα).

Στη συνέχεια, παρατίθενται οι κλίμακες της «πίστεως σε ένα δίκαιο κόσμο» του Lerner και της «πολυδιάστατης έδρας ελέγχου» της Levenson, όπως έχουν μεταφραστεί και σταθμιστεί στα ελληνικά. Η κλίμακα της «πίστεως σε ένα δίκαιο κόσμο» περιλαμβάνει έξι θέματα που αναφέρονται στις πεποιθήσεις των ατόμων όσον αφορά στην γενική ισχύ της δικαιοσύνης στον κόσμο. Οι κλίμακες εσωτερικότητας, ισχυρών άλλων και τύχης της Levenson αντιπροσωπεύουν τρία διαφορετικά συστατικά της έννοιας του ελέγχου των

ενισχύσεων, καθένα από τα οποία θεωρείται ανεξάρτητο και επομένως μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην διαμόρφωση ενός προφίλ για τα πιστεύω περί αιτιότητας (Lefcourt, 1991).

Η «εσωτερικότητα» μετρά το βαθμό στον οποίο οι άνθρωποι πιστεύουν ότι διατηρούν τον έλεγχο της ζωής τους. Η υπο-κλίμακα «ισχυροί άλλοι» αφορά στην πίστη ότι άλλα άτομα ελέγχουν τα όσα συμβαίνουν στη ζωή κάποιου. Η υπο-κλίμακα «τύχη» μετρά τον βαθμό στον οποίο ένα άτομο πιστεύει πως η τύχη επηρεάζει τις εμπειρίες και τις ενισχύσεις που προσλαμβάνει (Clarke, 2004). Κάθε υπο-κλίμακα αποτελείται από οκτώ θέματα-προτάσεις, καθεμία από τις οποίες ακολουθείται από μία εξαβάθμια κλίμακα στην οποία τα υποκείμενα καλούνται να τοποθετηθούν ανάλογα με το βαθμό συμφωνίας τους ή διαφωνίας τους με την κάθε πρόταση. Η ίδια κλίμακα χρησιμοποιήθηκε και για τις προτάσεις της κλίμακας της «πίστεως σε ένα δίκαιο κόσμο».

Στην τελευταία σελίδα του ερωτηματολογίου μας, ζητάται από τα υποκείμενα να συμπληρώσουν κάποια ενδεικτικά δημογραφικά χαρακτηριστικά (ηλικία, φύλο, εισόδημα), καθώς στόχος της έρευνάς μας δεν είναι η σκιαγράφηση του κοινωνικού στάτους των ατόμων που ασχολούνται με τα τυχερά παιχνίδια. Για το σκοπό αυτό άλλωστε, έχει διενεργηθεί πλήθος ερευνών και υπάρχει εκτενέστατη βιβλιογραφία.

Για την πρώτη κλίμακα χρησιμοποιήθηκαν πενταβάθμιες κλίμακες Likert για τη μέτρηση της συχνότητας ή της ποσότητας παιξίματος, ενώ για την κλίμακα της «πολυδιάστατης έδρας ελέγχου» και την κλίμακα της «πίστεως σε ένα δίκαιο κόσμο», τα υποκείμενα καλούνται να τοποθετηθούν σε εξαβάθμιες κλίμακες Likert, ανάλογα με το βαθμό συμφωνίας τους με καθένα από τα προτεινόμενα θέματα.

Διαδικασία

Η διεξαγωγή της παρούσας έρευνας έλαβε χώρα σε δημόσιους χώρους, αναμονής κυρίως (τράπεζες, ταχυδρομεία, κομμωτήρια, καφετέριες), όπου δεν τίθενται περιορισμοί όσον αφορά το κοινωνικό και οικονομικό στάτους των ατόμων που μπορούν να παρευρεθούν εκεί. Έπειτα από συνεννόηση με κάποιον υπεύθυνο σε κάθε ένα από τους εν λόγω

χώρους, οι παρευρισκόμενοι ενημερώνονταν τη διεξαγωγή της συγκεκριμένης έρευνας και, εφόσον αποδέχονταν να συμμετάσχουν σε αυτήν, τους χορηγούνταν τα ερωτηματολόγια προς συμπλήρωση. Σε αυτό το στάδιο ενημερώνονταν για την ιδιότητα της ερευνήτριας, τους στόχους της έρευνας, το απόρρητο των απαντήσεων και τη χρήση τους αποκλειστικά για τους σκοπούς της συγκεκριμένης έρευνας.

Η έρευνά μας εστιάζει σε τρεις κεντρικούς άξονες οι οποίοι αποτελούν και τις βασικές προς μελέτη μεταβλητές. Οι άξονες αυτοί είναι οι ακόλουθοι:

1. περιγραφή των συνηθειών ως προς τα κρατικά τυχερά παιχνίδια. Μέσα από αυτό τον άξονα μελετάται ποια παιχνίδια προτιμώνται⁴ από τα υποκείμενα και σε ποια συχνότητα και ένταση συμμετέχουν σε αυτά.
2. ο δεύτερος άξονας αφορά την πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο και μετράει το επίπεδο πίστης των υποκειμένων σε αυτήν
3. ο τρίτος άξονας αναφέρεται στην έδρα ελέγχου των ενισχύσεων. Στόχος εδώ είναι να εκτιμηθεί η βάση απ' όπου τα άτομα λαμβάνουν τις ενισχύσεις για όσα τους συμβαίνουν και αυτή μπορεί να είναι ο ίδιος τους ο εαυτός, οι ισχυροί άλλοι ή η τύχη.

Τόσο η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων όσο και των δημογραφικών στοιχείων έγινε σε μία φάση και αυτό λόγω των περιορισμών της έρευνας όσον αφορά κυρίως, στα χρονικά περιθώρια διεξαγωγής της. Οι κλίμακες μέτρησης της «πολυδιάστατης έδρας ελέγχου» της Levenson (Lefcourt, 1991) και της «πίστης σε ένα δίκαιο κόσμο» του Lerner (Dalbert, 1999) έχουν σταθμιστεί τόσο στο εξωτερικό όσο και σε ελληνικό δείγμα και έχει φανεί να έχουν επαρκή εγκυρότητα και αξιοπιστία. Για το λόγο αυτό, χρησιμοποιήθηκαν στη συγκεκριμένη έρευνα όπως έχουν μεταφραστεί στα ελληνικά.

---

⁴ Εδώ αντιπαραβάλλονται τα καθαρά τυχερά παιχνίδια (τύπου Λόττο, Τζόκερ, Κίνο) με τα τυχερά παιχνίδια (όπως το Προπό και το Στοιχείμα) στα οποία η επιτυχία ή αποτυχία εξαρτάται από την έκβαση των αποτελεσμάτων αθλητικών αγώνων.

Κωδικοποίηση Μεταβλητών

Το SPSS διατίθεται μόνο στην αγγλική γλώσσα. Για το λόγο αυτό η κωδικοποίηση των μεταβλητών έγινε στην λατινικούς χαρακτήρες. Αρχικά καταχωρήθηκε κάθε θέμα των ερωτηματολογίων ως ξεχωριστή μεταβλητή για να γίνει δυνατή η καταχώρηση της κάθε απάντησης του κάθε συμμετέχοντα στο φύλλο εργασίας Data View. Έπειτα ομαδοποιήθηκαν οι ερωτήσεις που μετρούσαν την εσωτερική έδρα ελέγχου και σχηματίστηκε μια νέα μεταβλητή που μετρούσε το επίπεδο εσωτερικότητας και την ονομάσαμε «eswteriki». Το ίδιο έγινε και για τις ερωτήσεις που μετρούσαν την έδρα ελέγχου στους ισχυρούς άλλους με τη νέα μεταβλητή να ονομάζεται «ekswteriki alloi» και με τις ερωτήσεις που μετρούσαν την έδρα ελέγχου στην τύχη όπου ονομάσαμε τη νέα μεταβλητή «ekswteriki tyxi». Οι 6 ερωτήσεις που αναφέρονται στην πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο ομαδοποιήθηκαν σχηματίζοντας τη μεταβλητή «dikaios kosmos».

Επεξεργασία

Η ποσοτική ανάλυση των δεδομένων έγινε με τη βοήθεια του Στατιστικού Πακέτου για τις Κοινωνικές Επιστήμες (Statistical Package for the Social Sciences-SPSS), έκδοση 14. πρόκειται για ένα πρόγραμμα ηλεκτρονικού υπολογιστή που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στη στατιστική και σε κάθε επιστήμη που χρειάζεται ανάλυση στατιστικών δεδομένων για την εξαγωγή συμπερασμάτων και τη λήψη ορθών αποφάσεων.

Η χρήση του SPSS μας δίνει τη δυνατότητα να εξετάσουμε, με μεγάλη σχετικά ευκολία, τα συλλεχθέντα δεδομένα από διάφορες σκοπιές ανάλυσης. Συγκεκριμένα, μας παρέχει τη δυνατότητα να επιλέξουμε κάποια υποσύνολα από ένα δείγμα για επιπρόσθετη εξερεύνηση ή να δημιουργήσουμε καινούριες μεταβλητές μέσω της επεξεργασίας των υπαρχόντων δεδομένων. Επιπλέον μπορούμε να ελέγξουμε αν οι στατιστικές μέθοδοι που χρησιμοποιούμε για να βγουν ορισμένα αποτελέσματα διενεργήθηκαν με σωστό τρόπο.

Στατιστική μέθοδος

Για την ποσοτική ανάλυση των δεδομένων της έρευνάς μας χρησιμοποιήσαμε independent-samples t-test και one-way ANOVA ανάλογα με τον αριθμό των ομάδων

του συνολικού δείγματος των οποίων τις μέσες τιμές θέλαμε να συγκρίνουμε με βάση τις κύριες μεταβλητές που μας ενδιέφεραν (πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο, πολυδιάστατη έδρα ελέγχου) με τις αντίστοιχες μέσες τιμών συγκεκριμένων ομάδων που επιλέγαμε από τον γενικό πληθυσμό. Η τμηματοποίηση του συνολικού μας δείγματος σε μικρότερες ομάδες γινόταν ανάλογα με τον τρόπο που διαφοροποιούνταν τα μέλη του με βάση τις μεταβλητές που αναφέρονταν στο αν και κατά πόσο προτιμούν να παίζουν καθαρά τυχερά παιχνίδια ή/και τυχερά παιχνίδια αγώνων και στο πόσο συχνά παίζουν .

Μία από τις πλέον συχνά χρησιμοποιούμενες επαγωγικές διαδικασίες στη στατιστική επεξεργασία δεδομένων είναι η σύγκριση των μέσων τιμών δύο ομάδων (Γναρδελλης, 2006). Οι ομάδες αυτές μπορούν να αποτελούνται από παρατηρήσεις οι οποίες είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους ή να αποτελούνται από παρατηρήσεις συσχετιζόμενες κατά ζεύγη. Και στις δύο αυτές περιπτώσεις η σύγκριση των μέσων τιμών γίνεται από το SPSS με το t-test. Στην πρώτη περίπτωση ο έλεγχος αφορά τη σύγκριση των μέσων τιμών μιας ποσοτικής μεταβλητής σε δύο ομάδες ανεξάρτητων παρατηρήσεων ενώ στη δεύτερη, τη σύγκριση δύο μεταβλητών που ορίζονται στο ίδιο σύνολο ή σε δύο ομάδες παρατηρήσεων εξαρτημένων κατά ζεύγη. Μια τρίτη εκδοχή του t-test αφορά τον έλεγχο της μέσης τιμής μιας ποσοτικής μεταβλητής σε σχέση με μια προκαθορισμένη αριθμητική τιμή (one sample t-test).

Στα πλαίσια της στατιστικής επεξεργασίας των δεδομένων της δικής μας έρευνας χρησιμοποιήθηκε το independent-samples t-test. Το θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο τίθεται ο έλεγχος, αφορά δύο ανεξάρτητους πληθυσμούς, στους οποίους η κατανομή μιας ποσοτικής μεταβλητής είναι κανονική με μέσες τιμές μ_1 και μ_2 και διασπορές σ_1^2 και σ_2^2 αντίστοιχα. Από τον πρώτο πληθυσμό (A) λαμβάνεται ένα τυχαίο δείγμα μεγέθους n_1 με μέση τιμή $\bar{x}_1$ και διασπορά s_1^2 . Αντίστοιχα, ένα τυχαίο δείγμα μεγέθους n_2 με μέση τιμή $\bar{x}_2$ και διασπορά s_2^2 λαμβάνεται από ένα δεύτερο πληθυσμό (B). η διαδικασία του ελέγχου αφορά την υπόθεση ότι οι παρατηρούμενες διαφορές μεταξύ των μέσων τιμών $\bar{x}_1$ και $\bar{x}_2$ των δύο δειγμάτων μπορούν να επεκταθούν και σε πληθυσμιακό επίπεδο

(Γναρδελλης, 2006). Ο έλεγχος γίνεται δια μέσου της μηδενικής υπόθεσης έναντι της εναλλακτικής:

$$H_0: \mu_1 - \mu_2 = 0$$

$$H_a: \mu_1 - \mu_2 \neq 0$$

Για τις ανάγκες της στατιστικής επεξεργασίας των δεδομένων της έρευνάς μας χρησιμοποιήσαμε και την ανάλυση διακύμανσης ως προς ένα παράγοντα (one-way ANOVA), η οποία αποτελεί την πλέον απλή περίπτωση ελέγχου περισσότερων των δύο πληθυσμιακών μέσων τιμών. Η μηδενική υπόθεση του ελέγχου των k πληθυσμιακών μέσων τιμών αποτυπώνει την ισότητα όλων των επί μέρους μέσων τιμών μεταξύ τους, ενώ η εναλλακτική που προκύπτει λογικά από την απόρριψη της μηδενικής εκφράζει τη διαφοροποίηση τουλάχιστον δύο εκ των μέσων τιμών μεταξύ τους.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Αξιοπιστία εργαλείων μέτρησης

Αξιόπιστα τεστ είναι αυτά που δίνουν τιμές οι οποίες εκφράζουν ρεαλιστικές εκτιμήσεις των χαρακτηριστικών ή της συμπεριφοράς των υποκειμένων. Η αξιοπιστία είναι ένα βασικό γνώρισμα ενός καλού τεστ καθώς επιδιώκουμε να είμαστε όσο το δυνατό πιο σίγουροι ότι τα χαρακτηριστικά που μετράμε είναι ουσιώδη και δεν είναι επιρρεπή σε εξωγενείς παράγοντες. Οι συντελεστές αξιοπιστίας καθορίζουν την έκταση στην οποία όλα τα θέματα μετρούν ένα μεμονωμένο χαρακτηριστικό. Με άλλα λόγια μας φανερώνουν την ομοιογένεια μεταξύ των θεμάτων του τεστ (Μέλλον, 1998).

Η εσωτερική συνέπεια των στοιχείων ενός ερωτηματολογίου, δηλαδή το αν τα στοιχεία του έχουν την τάση να καταμετρούν το ίδιο πράγμα είναι ενδεικτική της αξιοπιστίας εσωτερικής συνοχής του. Για την εκτίμηση της αξιοπιστίας ερωτηματολογίων τόσο προσωπικότητας όσο και κοινωνικής συμπεριφοράς, όπου ο συμμετέχοντας λαμβάνει διαφορετική τιμή σε κάθε ερώτημα, ανάλογα με την απάντηση που επιλέγει, θεωρείται πιο αποτελεσματικός ο συντελεστής alpha (α) του Cronbach. Συντελεστής alpha στο επίπεδο του 0.70 ή μεγαλύτερος θεωρείται ικανοποιητικός.

Ο δείκτης Cronbach's α για τις υποκλίμακες της πολυδιάστατης έδρας ελέγχου της Levenson βρέθηκε 0.716 για την υποκλίμακα της «εσωτερικότητας», 0.751 για την υποκλίμακα «ισχυροί άλλοι» και 0.74 για την υποκλίμακα «τύχη» (βλ. Πίνακα 1), γεγονός που σημαίνει πως και οι τρεις υποκλίμακες της πολυδιάστατης έδρας ελέγχου εμφανίζουν ικανοποιητική αξιοπιστία εσωτερικής συνοχής και για το δείγμα μας.

Πίνακας 1. Αποτελέσματα Της ανάλυσης αξιοπιστίας α για τις τρεις υποκλίμακες της πολυδιάστατης έδρας ελέγχου της Levenson

Reliability Statistics		Reliability Statistics		Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items	Cronbach's Alpha	N of Items	Cronbach's Alpha	N of Items
.716	8	.751	8	.724	8

Για την κλίμακα μέτρησης της «πίστης σε ένα δίκαιο κόσμο» η αξιοπιστία βρέθηκε ικανοποιητική, στο επίπεδο του 0.767 (βλ. Πίνακα 2)

Πίνακας 2. Αποτελέσματα Της ανάλυσης αξιοπιστίας α για την κλίμακα μέτρησης της «πίστεως σε ένα δίκαιο κόσμο».

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.767	6

ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ, One-Way ANOVA ΚΑΙ T-TESTS

Αφού διαπιστώσαμε ότι η αξιοπιστία εσωτερικής συνοχής των εργαλείων που χρησιμοποιήσαμε στην έρευνα μας ήταν ικανοποιητική, προχωρήσαμε στη στατιστική επεξεργασία των δεδομένων μας για την εξαγωγή συμπερασμάτων όσον αφορά στην επαλήθευση ή ακύρωση των υποθέσεών μας.

Καταρχάς εφαρμόσαμε απλές στατιστικές μεθόδους για μια πρώτη ανάλυση των δεδομένων μας. Συγκεκριμένα, εξετάσαμε την κατανομή των συχνοτήτων για να

διαπιστώσουμε τον τρόπο με τον οποίο τα δεδομένα είναι κατανομημένα στις κατηγορίες της κάθε μεταβλητής. Μέσα από αυτό φάνηκε πως τα δεδομένα μας δεν κατανομούνται κανονικά ως προς την ηλικία και το εισόδημα, αλλά ακολουθούν ασύμμετρη κατανομή με το μεγαλύτερο αριθμό των παρατηρήσεων να συγκεντρώνεται στις μικρές τιμές των μεταβλητών. Είναι πολύ πιθανό βέβαια, αυτό να οφείλεται και στην αλληλεξάρτηση των δύο μεταβλητών (βλ. Παράρτημα 2) καθώς τα νεαρότερα σε ηλικία άτομα ανήκουν σε μεγάλο ποσοστό και σε πιο χαμηλόμισθες κατηγορίες.

Πιο συγκεκριμένα, για να διαπιστώσουμε το βαθμό συνάφειας μεταξύ των τριών κατηγορικών μεταβλητών μας, «ηλικία», «φύλο» και «εισόδημα» εφαρμόσαμε τη διαδικασία Crosstabs η οποία είναι δυνατό να παράγει τρισδιάστατους πίνακες συχνοτήτων και ταυτόχρονα να παρέχει ένα σύνολο στατιστικών δοκιμασιών και μέτρων συνάφειας οι οποίες αξιολογούν τις σχέσεις των μεταβλητών που υπεισέρχονται στη δομή των πινάκων (Γναρδελλης, 2006). Φάνηκε λοιπόν ότι το 77% των ατόμων με εισόδημα από 0 έως 10.000€ ανήκουν στη μικρότερη ηλικιακή κατηγορία (18-30) του δείγματος, ενώ αντίστοιχα τα μεγαλύτερα ποσοστά με εισόδημα άνω των 30.000€ τα συναντάμε στις δύο μεγαλύτερες ηλικιακές κατηγορίες (άνω των 45 ετών δηλαδή). Όσον αφορά στη μεταβλητή του φύλου δεν εμφανίστηκαν σημαντικές διαφορές στα ποσοστά ανά εισοδηματική κατηγορία.

Στη συνέχεια προχωρήσαμε στην αναζήτηση συσχετίσεων μεταξύ των διαφόρων μεταβλητών μας υπολογίζοντας τους αντίστοιχους συντελεστές συσχέτισης μέσω της διαδικασίας Bivariate Correlations. Συγκεκριμένα, ο δείκτης συσχέτισης που χρησιμοποιήθηκε ήταν ο Συντελεστής Συσχέτισης Pearson, που κυμαίνεται σε μέγεθος από +1 έως -1 (Howitt & Cramer, 2001). Αφού οι συντελεστές συσχέτισης βασίζονται συνήθως σε δείγματα δεδομένων, είναι σύνηθες να δίνεται κάποια δήλωση της στατιστικής τους σημαντικότητας. Πρόκειται για μια δήλωση της πιθανότητας να προκύψει ένας συγκεκριμένος συντελεστής συσχέτισης για ένα δείγμα αν δεν υπάρχει συσχέτιση (αν, δηλαδή, η συσχέτιση είναι 0) στον πληθυσμό από τον οποίο λήφθηκε το δείγμα. Το SPSS μπορεί να δώσει τη στατιστική σημαντικότητα ως ένα από τα συμβατικά επίπεδα 0,05 και 0,01.

Μέσα από αυτή τη διαδικασία βρέθηκαν πέντε μόνο στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις στο επίπεδο σημαντικότητας $\alpha = 0,05$. Πιο συγκεκριμένα, όπως φαίνεται και από τον Πίνακα 3, φάνηκε να υπάρχει στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση μεταξύ ηλικίας και εξωτερικής έδρας ελέγχου των ενισχύσεων των ισχυρών άλλων, δηλαδή όσο αυξάνεται η ηλικία τόσο αυξάνεται και η εξωτερική έδρα ελέγχου των ενισχύσεων των ισχυρών άλλων. Αυτό μπορεί να φαίνεται αντίθετο με τα όσα έχουν δείξει προγενέστερες έρευνες όσον αφορά στη συσχέτιση μεταξύ ηλικίας και εσωτερικότητας. Πρέπει να σημειώσουμε όμως πως η ηλικία του δείγματός μας ξεκινάει από τα 18, οπότε και η εσωτερικότητα έχει ήδη σταθεροποιηθεί, ενώ παράλληλα η συσχέτιση που βρέθηκε είναι ασθενής, καθώς ο συντελεστής συσχέτισης βρέθηκε 0.154.

Επιπλέον, όσον αφορά στην ηλικία εμφανίστηκε ακόμα μια στατιστικά σημαντική ασθενής θετική συσχέτιση (με δείκτη Pearson 0.204) με την πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο. Δηλαδή η πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο φάνηκε να αυξάνεται όσο μεγάλωνε η ηλικία (βλ. Πίνακας 4).

Πίνακας 3. Ο συντελεστής συσχέτισης του Pearson για τις μεταβλητές «ηλικία» και «ισχυροί άλλοι»

		Correlations	
		ilikia	ekswteriki-alloi
ilikia	Pearson Correlation	1	.154*
	Sig. (2-tailed)		.030
	N	200	199
ekswteriki-alloi	Pearson Correlation	.154*	1
	Sig. (2-tailed)	.030	
	N	199	199

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Πίνακας 4. Ο συντελεστής συσχέτισης του Pearson για τις μεταβλητές «ηλικία» και «πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο»

Correlations

		ilikia	dikaios kosmos
ilikia	Pearson Correlation	1	.204**
	Sig. (2-tailed)		.004
	N	200	198
dikaios kosmos	Pearson Correlation	.204**	1
	Sig. (2-tailed)	.004	
	N	198	198

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Άλλη μία στατιστικά σημαντική συσχέτιση που βρέθηκε μέσα από τη στατιστική επεξεργασία των δεδομένων μας είναι αυτή μεταξύ της συχνότητας συμμετοχών σε καθαρά τυχερά παιχνίδια (με την μεγαλύτερη συχνότητα να παίρνει την τιμή 1 και τη μικρότερη να παίρνει την τιμή 5) και την εξωτερική έδρα ελέγχου των ενισχύσεων των ισχυρών άλλων. Όπως φαίνεται και από τον Πίνακα 5, πρόκειται για μια ασθενή θετική συσχέτιση καθώς ο συντελεστής συσχέτισης του Pearson βρέθηκε 0.170, πράγμα που σημαίνει ότι οι περισσότεροι τακτικοί παίκτες καθαρά τυχερών παιχνιδιών τείνουν να έχουν μια περισσότερο εξωτερική έδρα ελέγχου των ενισχύσεων των ισχυρών άλλων.

Πίνακας 5. Ο συντελεστής συσχέτισης του Pearson για τις μεταβλητές «συχνότητα συμμετοχής σε τυχερά παιχνίδια» και «ισχυροί άλλοι»

Correlations

		Poso syxna paizete lotto, joker, kino?	ekswteriki -alloi
Poso syxna paizete lotto, joker, kino?	Pearson Correlation	1	-.170*
	Sig. (2-tailed)		.016
	N	200	199
ekswteriki-alloi	Pearson Correlation	-.170*	1
	Sig. (2-tailed)	.016	
	N	199	199

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Οι δύο τελευταίες στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις που βρήκαμε ήταν μεταξύ της συχνότητας που παίρνει κάποιος λαχείο (με την μεγαλύτερη συχνότητα να παίρνει την

τιμή 1 και τη μικρότερη να παίρνει την τιμή 5) και την εξωτερική έδρα ελέγχου των ενισχύσεων από την τύχη καθώς και την πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο (βλ. Πίνακες 6 και 7). Ειδικότερα, ο δείκτης r του Pearson βρέθηκε 0.231 στην πρώτη περίπτωση γεγονός που δείχνει ότι υπάρχει μια στατιστικά σημαντική ασθενής θετική συσχέτιση μεταξύ της συχνότητας που παίρνει κάποιος λαχείο και την εξωτερική έδρα ελέγχου των ενισχύσεων από την τύχη. Με άλλα λόγια, οι πιο τακτικοί αγοραστές λαχείων φαίνεται να έχουν μια περισσότερο εξωτερική έδρα ελέγχου των ενισχύσεων από την τύχη. Όσον αφορά στη συσχέτιση μεταξύ της συχνότητας που παίρνει κάποιος λαχείο και την πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο, φάνηκε να είναι ασθενής θετική, με συντελεστή Pearson 0.157, γεγονός που δείχνει πως για το δείγμα μας ισχύει το ότι όσο πιο μεγαλύτερη είναι η συχνότητα που παίρνει κάποιος λαχείο τόσο πιο υψηλές τιμές εμφανίζει στην κλίμακα μέτρησης της πίστεως σε ένα δίκαιο κόσμο.

Πίνακας 6. Ο συντελεστής συσχέτισης του Pearson για τις μεταβλητές «συχνότητα αγοράς λαχείου» και «τύχη»

Correlations			
		Poso syxna pairnete laxeio?	ekswteriki-tyxi
Poso syxna pairnete laxeio?	Pearson Correlation	1	-.231**
	Sig. (2-tailed)		.001
	N	200	198
ekswteriki-tyxi	Pearson Correlation	-.231**	1
	Sig. (2-tailed)	.001	
	N	198	198

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Πίνακας 7. Ο συντελεστής συσχέτισης του Pearson για τις μεταβλητές «συχνότητα αγοράς λαχείου» και «πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο»

Correlations

		Poso syxna pairnete laxeio?	dikaios kosmos
Poso syxna pairnete laxeio?	Pearson Correlation	1	-.157*
	Sig. (2-tailed)		.028
	N	200	198
dikaios kosmos	Pearson Correlation	-.157*	1
	Sig. (2-tailed)	.028	
	N	198	198

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Αφού ολοκληρώθηκε ο έλεγχος της ύπαρξης πιθανών συσχετίσεων μεταξύ των διαφόρων μεταβλητών μας προχωρήσαμε σε πιο σύνθετες μεθόδους που προϋποθέτουν την σύγκριση των μέσων όρων συγκεκριμένων τμημάτων του δείγματός μας μεταξύ τους για να διαπιστωθούν πιθανές διαφοροποιήσεις τους ως προς τις κύριες μεταβλητές μας. Έτσι προχωρήσαμε σε ανάλυση διακύμανσης ως προς ένα παράγοντα (One-Way ANOVA) για να συγκρίνουμε τις μέσες τιμές των διαφόρων ομάδων που προέκυψαν μέσα στο δείγμα μας (ανάλογα με το αν έπαιζαν καθαρά τυχερά παιχνίδια, παιχνίδια αγώνων, και τα δύο ή κανένα από τα δύο) στις τρεις υποκλίμακες που προκύπτουν από την πολυδιάστατη έδρα ελέγχου της Levenson καθώς και στην κλίμακα εκτίμησης της πίστεως σε ένα δίκαιο κόσμο.

Από την ανάλυση διακύμανσης για τις υποκλίμακες της πολυδιάστατης έδρας ελέγχου για τις ομάδες εκείνων που παίζουν και καθαρά τυχερά παιχνίδια και τυχερά παιχνίδια αγώνων, ένα από τα δύο ή κανένα από τα δύο, προέκυψε μία μόνο στατιστικά σημαντική διαφορά για την κλίμακα τύχη. Συγκεκριμένα, φάνηκε, εκείνοι που παίζουν μόνο παιχνίδια αγώνων να εμφανίζουν στατιστικά σημαντικά υψηλότερες τιμές στην υποκλίμακα της τύχης σε σχέση με εκείνους που δεν έχουν παίξει κανένα τυχερό παιχνίδι (βλ. Πίνακα 8).

Καθώς η ομάδα του δείγματός μας που συνιστά εκείνους που δεν έχουν παίξει κανένα τυχερό παιχνίδι αποτελείται από 5 άτομα, δεν πληρείται η προϋπόθεση της ίσης

κατανομής της μεταβλητής μας στις επιμέρους ομάδες. Για το λόγο αυτό χρησιμοποιήσαμε την μη παραμετρική μέθοδο ανάλυσης διακύμανσης των Kruskal-Wallis, μέσα από την οποία επιβεβαιώθηκαν τα αποτελέσματα που μας έδωσε η ανάλυση διακύμανσης (βλ. Πίνακα 9).

Την ίδια διαδικασία ακολουθήσαμε και για τη μεταβλητή της πίστωσης σε ένα δίκαιο κόσμο. Εδώ φάνηκε να υπάρχει μια στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ εκείνων που παίζουν μόνο τυχερά παιχνίδια αγώνων και εκείνων που παίζουν τόσο τυχερά παιχνίδια αγώνων όσο και καθαρά τυχερά παιχνίδια με τους πρώτους να εμφανίζουν μια υψηλότερη πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο (βλ. Πίνακα 10). Τα ευρήματα αυτά επιβεβαιώθηκαν και από τη παραμετρική μέθοδο ανάλυσης διακύμανσης των Kruskal-Wallis (βλ. Πίνακα 11)

Πίνακας 8. Αποτελέσματα της One- Way ANOVA για τις υποκλίμακες της πολυδιάστατης έδρας ελέγχου για τις ομάδες εκείνων που παίζουν και καθαρά τυχερά παιχνίδια και τυχερά παιχνίδια αγώνων, ένα από τα δύο ή κανένα από τα δύο

		Descriptives							
		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	5% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
						Lower Bound	Upper Bound		
eswteriki	paizei kai ta duo	96	4.0898	.69484	.07092	3.9491	4.2306	1.38	5.63
	mono tuxea	75	4.1467	.79227	.09148	3.9644	4.3290	2.38	6.00
	mono agwnwn	21	4.3512	.75789	.16539	4.0062	4.6962	2.88	5.75
	kanena apo ta duo	5	4.3000	.95443	.42683	3.1149	5.4851	3.00	5.50
	Total	197	4.1447	.74489	.05307	4.0400	4.2493	1.38	6.00
ekswteriki-all	paizei kai ta duo	97	3.1430	.88921	.09029	2.9638	3.3223	1.38	5.38
	mono tuxea	75	3.2650	.80511	.09297	3.0798	3.4502	1.00	4.88
	mono agwnwn	22	3.4602	.89258	.19030	3.0645	3.8560	2.13	5.38
	kanena apo ta duo	5	3.0000	.65551	.29315	2.1861	3.8139	2.13	3.75
	Total	199	3.2205	.85446	.06057	3.1010	3.3399	1.00	5.38
ekswteriki-ty	paizei kai ta duo	97	3.2049	.70207	.07128	3.0634	3.3464	1.13	5.50
	mono tuxea	75	3.1950	.79728	.09206	3.0116	3.3784	1.25	5.25
	mono agwnwn	21	3.5357	1.03240	.22529	3.0658	4.0057	1.25	6.00
	kanena apo ta duo	5	2.4250	.57690	.25800	1.7087	3.1413	1.63	3.13
	Total	198	3.2165	.78800	.05600	3.1061	3.3270	1.13	6.00

Test of Homogeneity of Variances

	Levene Statistic	df1	df2	Sig.
eswteriki	.962	3	193	.412
ekswteriki-alloi	.646	3	195	.586
ekswteriki-tyxi	1.648	3	194	.180

Multiple Comparisons

Bonferroni

Dependent Variable	(I) tyx_agw	(J) tyx_agw	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
eswteriki	paizei kai ta duo	mono tuxea	-.05682	.11499	1.000	-.3633	.2497
		mono agwnwn	-.26135	.17975	.885	-.7405	.2178
		kanena apo ta duo	-.21016	.34226	1.000	-1.1225	.7022
	mono tuxea	paizei kai ta duo	.05682	.11499	1.000	-.2497	.3633
		mono agwnwn	-.20452	.18421	1.000	-.6956	.2865
		kanena apo ta duo	-.15333	.34463	1.000	-1.0720	.7653
	mono agwnwn	paizei kai ta duo	.26135	.17975	.885	-.2178	.7405
		mono tuxea	.20452	.18421	1.000	-.2865	.6956
		kanena apo ta duo	.05119	.37129	1.000	-.9386	1.0409
	kanena apo ta duo	paizei kai ta duo	.21016	.34226	1.000	-.7022	1.1225
		mono tuxea	.15333	.34463	1.000	-.7653	1.0720
		mono agwnwn	-.05119	.37129	1.000	-1.0409	.9386
ekswteriki-alloi	paizei kai ta duo	mono tuxea	-.12196	.13136	1.000	-.4721	.2282
		mono agwnwn	-.31719	.20174	.705	-.8549	.2205
		kanena apo ta duo	.14304	.39179	1.000	-.9012	1.1873
	mono tuxea	paizei kai ta duo	.12196	.13136	1.000	-.2282	.4721
		mono agwnwn	-.19523	.20714	1.000	-.7473	.3569
		kanena apo ta duo	.26500	.39459	1.000	-.7868	1.3168
	mono agwnwn	paizei kai ta duo	.31719	.20174	.705	-.2205	.8549
		mono tuxea	.19523	.20714	1.000	-.3569	.7473
		kanena apo ta duo	.46023	.42326	1.000	-.6679	1.5884
	kanena apo ta duo	paizei kai ta duo	-.14304	.39179	1.000	-1.1873	.9012
		mono tuxea	-.26500	.39459	1.000	-1.3168	.7868
		mono agwnwn	-.46023	.42326	1.000	-1.5884	.6679
ekswteriki-tyxi	paizei kai ta duo	mono tuxea	.00990	.11941	1.000	-.3084	.3282
		mono agwnwn	-.33082	.18692	.470	-.8291	.1674
		kanena apo ta duo	.77990	.35615	.178	-.1694	1.7292
	mono tuxea	paizei kai ta duo	-.00990	.11941	1.000	-.3282	.3084
		mono agwnwn	-.34071	.19173	.463	-.8518	.1704
		kanena apo ta duo	.77000	.35870	.198	-.1861	1.7261
	mono agwnwn	paizei kai ta duo	.33082	.18692	.470	-.1674	.8291
		mono tuxea	.34071	.19173	.463	-.1704	.8518
		kanena apo ta duo	1.11071*	.38645	.027	.0806	2.1408
	kanena apo ta duo	paizei kai ta duo	-.77990	.35615	.178	-1.7292	.1694
		mono tuxea	-.77000	.35870	.198	-1.7261	.1861
		mono agwnwn	-1.11071*	.38645	.027	-2.1408	-.0806

*. The mean difference is significant at the .05 level.

Πίνακας 9. Μη παραμετρικός έλεγχος Kruskal Wallis για τις υποκλίμακες της πολυδιάστατης έδρας ελέγχου για τις ομάδες εκείνων που παίζουν και καθαρά τυχερά παιχνίδια και τυχερά παιχνίδια αγώνων, ένα από τα δύο ή κανένα από τα δύο

Ranks

	tyx_agw	N	Mean Rank
eswteriki	paizei kai ta duo	96	96.89
	mono tuxea	75	96.95
	mono agwnwn	21	113.48
	kanena apo ta duo	5	109.50
	Total	197	
ekswteriki-alloi	paizei kai ta duo	97	94.19
	mono tuxea	75	104.55
	mono agwnwn	22	113.86
	kanena apo ta duo	5	83.60
	Total	199	
ekswteriki-tyxi	paizei kai ta duo	97	99.91
	mono tuxea	75	97.19
	mono agwnwn	21	120.07
	kanena apo ta duo	5	39.70
	Total	198	

Test Statistics^{a,b}

	eswteriki	ekswteriki -alloi	ekswteriki-tyxi
Chi-Square	1.758	3.145	8.306
df	3	3	3
Asymp. Sig.	.624	.370	.040

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: tyx_agw

Πίνακας 10. Αποτελέσματα One-Way ANOVA για τη μεταβλητή «πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο» για τις ομάδες εκείνων που παίζουν και καθαρά τυχερά παιχνίδια και τυχερά παιχνίδια αγώνων, ένα από τα δύο ή κανένα από τα δύο

Descriptives

dikaio kosmos

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
					Lower Bound	Upper Bound		
paizei kai ta duo	98	3.2415	.92258	.09319	3.0565	3.4265	1.00	5.50
mono tuxea	74	3.4302	1.04029	.12093	3.1892	3.6712	1.00	6.00
mono agwnwn	21	3.9444	1.09206	.23831	3.4473	4.4415	1.00	5.50
kanena apo ta duo	5	3.3333	.88976	.39791	2.2286	4.4381	2.00	4.00
Total	198	3.3889	1.00085	.07113	3.2486	3.5292	1.00	6.00

Test of Homogeneity of Variances

dikaio kosmos

Levene Statistic	df1	df2	Sig.
.249	3	194	.862

Multiple Comparisons

Dependent Variable: dikaio kosmos

Bonferroni

(I) tyx_agw	(J) tyx_agw	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
paizei kai ta duo	mono tuxea	-.18868	.15184	1.000	-.5934	.2161
	mono agwnwn	-.70295*	.23708	.020	-1.3349	-.0710
	kanena apo ta duo	-.09184	.45203	1.000	-1.2968	1.1131
mono tuxea	paizei kai ta duo	.18868	.15184	1.000	-.2161	.5934
	mono agwnwn	-.51426	.24377	.217	-1.1641	.1355
	kanena apo ta duo	.09685	.45558	1.000	-1.1175	1.3112
mono agwnwn	paizei kai ta duo	.70295*	.23708	.020	.0710	1.3349
	mono tuxea	.51426	.24377	.217	-.1355	1.1641
	kanena apo ta duo	.61111	.49061	1.000	-.6967	1.9189
kanena apo ta duo	paizei kai ta duo	.09184	.45203	1.000	-1.1131	1.2968
	mono tuxea	-.09685	.45558	1.000	-1.3112	1.1175
	mono agwnwn	-.61111	.49061	1.000	-1.9189	.6967

*. The mean difference is significant at the .05 level.

Πίνακας 11. Μη παραμετρικός έλεγχος Kruskal Wallis για τη μεταβλητή «πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο» για τις ομάδες εκείνων που παίζουν και καθαρά τυχερά παιχνίδια και τυχερά παιχνίδια αγώνων, ένα από τα δύο ή κανένα από τα δύο

Ranks

tyx_agw		N	Mean Rank
dikaios kosmos	paizei kai ta duo	98	90.66
	mono tuxea	74	102.03
	mono agwnwn	21	132.40
	kanena apo ta duo	5	97.10
	Total	198	

Test Statistics^{a,b}

	dikaios kosmos
Chi-Square	9.443
df	3
Asymp. Sig.	.024

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: tyx_agw

Μέσα από τη σύγκριση των μέσων τιμών που εμφανίζουν οι τακτικοί παίκτες καθαρά τυχερών παιχνιδιών με τους μη-τακτικούς ως προς τις υποκλίμακες της πολυδιάστατης έδρας ελέγχου της Levenson και την κλίμακα της «πίστεως σε ένα δίκαιο κόσμο», βρέθηκε ότι οι τακτικοί παίκτες καθαρά τυχερών παιχνιδιών εμφανίζουν στατιστικά σημαντικά υψηλότερες τιμές στην υποκλίμακα ισχυροί άλλοι (βλ. Πίνακας 12). Η εφαρμογή του t-test για τη σύγκριση τακτικών και μη τακτικών παικτών τυχερών παιχνιδιών αγώνων δεν μας έδωσε στατιστικά σημαντικές διαφορές.

Πίνακας 12. Αποτελέσματα Independent-Samples t-test για τους τακτικούς και μη-τακτικούς παίκτες καθαρά τυχερών παιχνιδιών στις υποκλίμακες της πολυδιάστατης έδρας ελέγχου της Levenson και στην κλίμακα της «πίστεως σε ένα δίκαιο κόσμο»

Group Statistics

syx_tyx		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
eswteriki	paizoyn tyxera	65	4.0846	.75748	.09395
	den paizoun tyxera	132	4.1742	.73971	.06438
ekswteriki-alloi	paizoyn tyxera	66	3.3939	.89449	.11010
	den paizoun tyxera	133	3.1344	.82380	.07143
ekswteriki-tyxi	paizoyn tyxera	66	3.2973	.74219	.09136
	den paizoun tyxera	132	3.1761	.80964	.07047
dikaios kosmos	paizoyn tyxera	66	3.3914	.99421	.12238
	den paizoun tyxera	132	3.3876	1.00792	.08773

Independent Samples Test

		Levene's Test for equality of Variance		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
eswteriki	Equal variance assumed	.024	.877	-.793	195	.429	-.08963	.11298	-.31244	.13319
	Equal variance not assumed			-.787	124.778	.433	-.08963	.11390	-.31505	.13579
ekswteriki-all	Equal variance assumed	.421	.517	2.033	197	.043	.25954	.12765	.00781	.51127
	Equal variance not assumed			1.978	120.703	.050	.25954	.13125	-.00030	.51938
ekswteriki-ty	Equal variance assumed	1.215	.272	1.020	196	.309	.12121	.11878	-.11304	.35547
	Equal variance not assumed			1.051	140.655	.295	.12121	.11538	-.10689	.34931
dikaios kosm	Equal variance assumed	.015	.904	.025	196	.980	.00379	.15127	-.29453	.30211
	Equal variance not assumed			.025	131.712	.980	.00379	.15057	-.29407	.30165

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Αφού λοιπόν εκθέσαμε το θέμα που πραγματεύεται η παρούσα έρευνα, τη μέθοδο που χρησιμοποιήσαμε για τη συλλογή εμπειρικών δεδομένων σχετικών με αυτό και τα σχετικά ευρήματα στα οποία οδηγηθήκαμε μέσω της στατιστικής επεξεργασίας τους, στο σημείο αυτό θα επεξηγήσουμε τη σημασία αυτών των αποτελεσμάτων και θα εξετάσουμε την ισχύ των υποθέσεων του που τέθηκαν στο τέλος του πρώτου μέρους της παρούσας εργασίας.

Αρχικά διενεργήσαμε κάθε δυνατό έλεγχο συσχετίσεων μεταξύ των τιμών των κλιμάκων εκτίμησης της πίστεως σε ένα δίκαιο κόσμο και της πολυδιάστατης έδρας ελέγχου των ενισχύσεων για τις οποίες βρήκαμε ότι έχουν ικανοποιητική αξιοπιστία εσωτερικής συνοχής με τις τιμές που βρέθηκαν για τις μεταβλητές φύλλο, ηλικία, εισόδημα, συχνότητα αγοράς λαχείου ή συμμετοχής σε καθαρά τυχερά παιχνίδια ή τυχερά παιχνίδια αγώνων. Μέσα από αυτή τη στατιστική επεξεργασία βρέθηκε ότι υπάρχουν ασθενείς στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ ηλικίας και πίστεως σε ένα δίκαιο κόσμο καθώς και εξωτερικής έδρας ελέγχου των ενισχύσεων των ισχυρών άλλων με τις δεύτερες να παίρνουν υψηλότερες τιμές όσο ανεβαίναμε στην ηλικιακή κλίμακα.

Όσον αφορά στις συσχετίσεις που έδειξαν ότι οι περισσότερο τακτικοί παίκτες καθαρά τυχερών παιχνιδιών τείνουν να έχουν μια περισσότερο εξωτερική έδρα ελέγχου των ενισχύσεων των ισχυρών άλλων, καθώς και ότι όσο πιο συχνά αγοράζουν λαχείο τα υποκείμενα του δείγματός μας τόσο περισσότερο φαίνεται να έχουν μια εξωτερική έδρα ελέγχου των ενισχύσεων από την τύχη και τόσο εντονότερα να πιστεύουν σε ένα δίκαιο κόσμο, φαίνεται να επιβεβαιώνουν τις υποθέσεις μας που στηρίζονταν στα θεωρητικά ευρήματα που αναφέρονται στην ανορθολογική πίστη ύπαρξης της τύχης ως ανεξάρτητου παράγοντα που καθορίζει την έκβαση των γεγονότων (Wohl & Enzle, 2002), (Biner et al., 1998) καθώς και στην αναγνώρισή της σαν ένα μηχανισμό που διανέμει δίκαια και εξ' ίσου τα γεγονότα (Rogers, 1998). Υπερεκτιμώντας κατ' αυτό τον

τρόπο τις πιθανότητες για κάποιο θετικό αποτέλεσμα είναι λογικό να αγοράζουν όλο και πιο συχνά λαχείο.

Βρέθηκαν κάποιες ακόμα στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ του φύλου και της συχνότητας παιξίματος τυχερών παιγνιδιών με τους άντρες να δείχνουν πιο τακτικοί παίκτες ειδικά όσον αφορά στο παίξιμο τυχερών παιγνιδιών αγώνων όπου η συσχέτιση φάνηκε να είναι μέτρια. Επίσης η ηλικία φάνηκε να σχετίζεται αρνητικά με τη συχνότητα αγοράς λαχείου. Τα ευρήματα αυτά αναφέρονται επιγραμματικά, καθώς δεν αποτελούν αντικείμενο της παρούσας έρευνας και παρατίθενται στο Παράρτημα 2.

Μέσα από έρευνα των Chantal και Vallerand (1996) πάνω στα είδη των κινήτρων που εμπλέκονται στις συνήθειες ως προς τη συμμετοχή σε τυχερά παιγνίδια φάνηκε ότι τόσο οι αυτό-καθοριζόμενοι, όσο και οι μη αυτό-καθοριζόμενοι τύποι κινήτρων αποτελούν κατάλληλους δείκτες πρόβλεψης και καθορισμού των συνηθειών όσον αφορά στο παίξιμο τυχερών παιγνιδιών.

Πιο συγκεκριμένα, εκείνοι που ασχολούνταν με τον ιππόδρομο παρουσίαζαν σημαντικά υψηλότερα επίπεδα αυτό-καθοριζόμενων κινήτρων, τα οποία φαίνεται να αντιστοιχούν σε μια εσωτερική έδρα ελέγχου των ενισχύσεων. Φάνηκε, δηλαδή, ότι η συμμετοχή σε τυχερά παιγνίδια των οποίων τα αποτελέσματα κρίνονται από την έκβαση αγώνων βασίζεται στην επιθυμία που μπορεί να έχει κάποιος να εξασκήσει τις ικανότητές του ανταποκρινόμενος στις προκλήσεις που του θέτουν τέτοια είδη παιγνιδιών. Οι ίδιοι ανέφεραν χαρακτηριστικά ότι έπαιζαν για την ευχαρίστηση που τους έδινε η απόκτηση γνώσεων πάνω στο παιγνίδι και η διέγερση που τους προκαλούσαν οι ιπποδρομίες. Επιπλέον, θεωρούσαν την ενασχόληση με τον ιππόδρομο ως ένα ιδανικό μέσο εκπλήρωσης στόχων σημαντικών για τους ίδιους. Από την άλλη, εκείνοι που έπαιζαν στη λοταρία, όχι μόνο εμφάνισαν χαμηλές τιμές στα παραπάνω κίνητρα, αλλά και παρουσίασαν υψηλότερες τιμές για κίνητρα «εξωτερικού καθορισμού», που έχουν να κάνουν με τη συμμετοχή σε τυχερά παιγνίδια για την αποκόμιση εξωτερικών (υλικών) οφελών.

Οι Chantal και Vallerand (1996), έδειξαν ότι τα αυτό-καθοριζόμενα κίνητρα είναι πιο έντονα κατά την ενασχόληση με τον ιππόδρομο γιατί πρόκειται για ένα τυχερό παιχνίδι ικανότητας που ενέχει τα στοιχεία της πρόκλησης, της διασκέδασης και της προσωπικής συμμετοχής. Αντίθετα, τα μη αυτό-καθοριζόμενα κίνητρα έχουν σημαντικότερο ρόλο στη λοταρία, καθώς αυτό το τυχερό παιχνίδι δεν απαιτεί μια πραγματική εμπλοκή και προσανατολίζει το άτομο σε υλικά κέρδη. Οι παραπάνω συγγραφείς καταλήγουν συμπεραίνοντας πως οι παίκτες που είναι περισσότερο αυτό-καθοριζόμενοι θα κλίνουν περισσότερο προς τυχερά παιχνίδια που τους επιτρέπουν να ασκήσουν τις ικανότητές τους, σε αντίθεση με τους «μη αυτό-καθοριζόμενους» που είναι πιθανότερο να έλκονται από παιχνίδια που επικεντρώνονται σε ένα χαρακτηριστικό εξωτερικό παράγοντα, την τύχη.

Επιστρέφοντας στη δική μας έρευνα, δεν βρέθηκε κάποια στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ εκείνων που έχουν δείξει αποκλειστική προτίμηση στα καθαρά τυχερά παιχνίδια και εκείνων που παίζουν μόνο τυχερά παιχνίδια αγώνων ως προς τις υποκλίμακες της πολυδιάστατης έδρας ελέγχου της Levenson. Η μόνη στατιστικά σημαντική διαφορά που βρέθηκε εδώ ήταν εκείνη που έδειξε πως εκείνοι που παίζουν μόνο τυχερά παιχνίδια αγώνων είναι περισσότερο εξωτερικοί (ως προς την υποκλίμακα της τύχης) σε σχέση με αυτούς που δεν έχουν παίξει κανένα είδος τυχερού παιχνιδιού. Το εύρημα αυτό δεν μπορεί να επιβεβαιώσει αυτά που διατυπώνονται στην δεύτερη υπόθεση. Εντούτοις, φαίνεται να συνάδει εν μέρει με τα περιεχόμενα της τρίτης μας υπόθεσης.

Μέσα από την ανάλυση διακύμανσης προέκυψε επίσης ότι εκείνοι που παίζουν μόνο παιχνίδια αγώνων έχουν υψηλότερη πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο σε σχέση με εκείνους που παίζουν και τόσο παιχνίδια αγώνων όσο και καθαρά τυχερά παιχνίδια. Το συγκεκριμένο εύρημα δεν μπορούμε να πούμε ότι στηρίζεται θεωρητικά από τους προβληματισμούς που τίθενται μέσα στην έρευνά μας. Εντούτοις, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και μπορεί εύκολα να ερμηνευθεί από το γεγονός πως τα άτομα με υψηλή πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο τείνουν να προβαίνουν σε ενέργειες για τις οποίες αναμένουν να ανταμειφθούν ανάλογα. Κατά τον ίδιο τρόπο, οι παίκτες ειδικά τυχερών παιχνιδιών

αγώνων που τείνουν να επενδύουν μεγαλύτερη προσπάθεια και ικανότητα κατά τη συμμετοχή τους σε αυτά είναι λογικό να πιστεύουν περισσότερο σε ένα δίκαιο κόσμο.

Τέλος, έπρεπε να μελετήσουμε ως προς τις κύριες μεταβλητές της έρευνάς μας το τμήμα αυτό του δείγματός που αποτελείται από εκείνους που παίζουν τυχερά παιχνίδια, είτε αυτά είναι καθαρά τυχερά παιχνίδια είτε τυχερά παιχνίδια αγώνων, τουλάχιστον μια φορά το τρίμηνο ή και συχνότερα, από εκείνους δηλαδή που θα μπορούσαν να αποκαλεστούν τακτικοί παίκτες σε σχέση με εκείνους που παίζουν σπάνια ή ποτέ, τους μη-τακτικούς παίκτες. Το μόνο στατιστικά σημαντικό εύρημα εδώ ήταν εκείνο που έδειχνε πως οι τακτικοί παίκτες καθαρά τυχερών παιχνιδιών είχαν μια αυξημένη έδρα ελέγχου των ενισχύσεων στους ισχυρούς άλλους. Αυτό θα μπορούσαμε να πούμε ότι συνάδει με τα περιεχόμενα της τρίτης υπόθεσης, καθώς φαίνεται ένα είδος τακτικού παιζιμάτος τυχερών παιχνιδιών να συνδέεται με κάποια εξωτερικότητα.

Έτσι προκύπτει ότι τα σημαντικότερα αποτελέσματα που βρέθηκαν μέσα από την έρευνά μας είναι οι συσχετίσεις που έδειξαν ότι οι περισσότερο τακτικοί παίκτες καθαρά τυχερών παιχνιδιών τείνουν να έχουν μια περισσότερο εξωτερική έδρα ελέγχου των ενισχύσεων των ισχυρών άλλων καθώς και ότι όσο πιο συχνά αγοράζουν λαχείο τα υποκείμενα του δείγματός μας τόσο περισσότερο φαίνεται να έχουν μια εξωτερική έδρα ελέγχου των ενισχύσεων από την τύχη και τόσο εντονότερα να πιστεύουν σε ένα δίκαιο κόσμο.

Τα συγκεκριμένα αποτελέσματα συνολικά δηλώνουν μια συσχέτιση μεταξύ της τακτικής συμμετοχής σε τυχερά παιχνίδια και της εξωτερικής έδρας ελέγχου των ενισχύσεων (είτε στους ισχυρούς άλλους είτε στην τύχη), καθώς και της πίστεως σε ένα δίκαιο κόσμο, πράγμα που συνάδει με αυτά που διατυπώνονται στην τρίτη μας ερευνητική υπόθεση.

Επιπλέον, τα παραπάνω αποτελέσματα φαίνεται να επιβεβαιώνουν τόσο την πρώτη υπόθεση σχετικά με την αναμενόμενη αυξημένη πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο καθώς και την υψηλότερη πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο από τα άτομα που συνηθίζουν να παίρνουν λαχείο, καθώς η στέρηση της δυνατότητας επιλογής αυξάνει την αβεβαιότητα και οδηγεί

τα άτομα αυτά στην επίκληση μη ορθολογικών μηχανισμών για την άσκηση ελέγχου πάνω στα αποτελέσματα.

Το παραπάνω εύρημα φαίνεται να είναι σύμφωνο με τα συμπεράσματα στα οποία οδηγήθηκε ο Rogers (1998) μέσα από την θεωρητική προσέγγιση των γνωστικών διεργασιών που εμπλέκονται στο παίξιμο τυχερών παιγνιδιών. Πιο συγκεκριμένα, κατέληξε στο συμπέρασμα πως οι τυπικοί παίκτες τυχερών παιγνιδιών δεν κατανοούν επαρκώς τις έννοιες του τυχαίου και των πιθανοτήτων, υποκύπτοντας έτσι εύκολα σε γνωστικά σφάλματα και μη ορθολογικούς τρόπους σκέψης. Η πίστη ότι η τύχη αποτελεί έναν παράγοντα ικανό να καθορίσει τα όσα μας συμβαίνουν και πολύ περισσότερο ότι αυτή κατανέμενεται με τρόπο δίκαιο σε όλους, όπως κάθε τι που συμβαίνει στον κόσμο αποτελούν δύο από τα κύρια γνωστικά σφάλματα τα οποία συναντάμε στους τακτικούς παίκτες τυχερών παιγνιδιών.

Αλλά και οι Hardoon και Derevensky (2002) στην προσπάθειά τους να διερευνήσουν τους παράγοντες εκείνους που συμβάλλουν στο παίξιμο τυχερών παιγνιδιών περιλαμβάνουν και τη γνωστική προσέγγιση. Υποστηρίζουν ότι οι τακτικοί παίκτες έχουν ένα σύνολο πίστεων, πολλές από τις οποίες είναι λανθασμένες. Τέτοιες είναι η ψευδαίσθηση ελέγχου και οι λανθασμένες αντιλήψεις ως προς την ανεξαρτησία των τυχαίων αποτελεσμάτων. Οι κινητήριες δυνάμεις της δραστηριότητας του παίκτη είναι η ελπίδα απόκτησης του οικονομικού επάθλου και η επιθυμία να κερδηθεί το παιγνίδι. Αυτά, σε συνδυασμό με τις λανθασμένεςπίστεις, ωθούν τα άτομα να συνεχίζουν να παίζουν παρά τις συνεχείς απώλειες.

ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ

Όπως έγινε φανερό από όσα συζητήθηκαν παραπάνω, υπάρχει ένα πλήθος περιορισμών στην παρούσα έρευνα που πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της.

- Καταρχάς, η εξωτερική εγκυρότητα της έρευνάς μας, δηλαδή η δυνατότητα γενίκευσης των ερευνητικών πορισμάτων στο γενικό πληθυσμό, είναι πιθανό να υπονομεύθηκε από την επιλογή του δείγματος η οποία ναι μεν ήταν τυχαία με το

δείγμα όσον αφορά στο φύλο να φαίνεται αντιπροσωπευτικό του γενικού πληθυσμού, αλλά με την ηλικία του να στερείται αντιπροσωπευτικότητας καθώς το μεγαλύτερο πλήθος των παρατηρήσεων ανήκει στην ηλικιακή κατηγορία μεταξύ 18 και 30. Το γεγονός αυτό μάλλον δεν αποτελεί στοιχείο μεροληψίας από την πλευρά της ερευνήτριας, αλλά από το ίδιο το δείγμα, καθώς τα άτομα νεαρότερης ηλικίας ήταν πιο δεκτικά στη συμμετοχή στην έρευνα. Όπως και να 'χει πάντως, το γεγονός είναι πως με αυτό τον τρόπο η αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος υπονομεύτηκε.

- Ένας επιπλέον περιορισμός της παρούσας έρευνας έγκειται στην χρήση ενός ενιαίου δείγματος αντί μιας πειραματικής ομάδας (με παρατηρήσεις που θα συλλέγονταν από υποκείμενα-πελάτες πρακτορείων ΟΠΑΠ) και μιας ομάδας ελέγχου (με παρατηρήσεις που θα λαμβάνονταν με τυχαίο τρόπο από το γενικό πληθυσμό). Μέσα από αυτή τη διαδικασία θα διευκολυνόταν η αναζήτηση συγκριτικών αποτελεσμάτων μεταξύ των δύο πληθυσμών. Για να καλυφθεί αυτή η μειονεξία της έρευνάς μας έγινε σύγκριση των μέσων όρων του συνολικού δείγματος με αυτούς συγκεκριμένων ομάδων που επιλέγονταν από αυτό για τις μεταβλητές που μας ενδιέφεραν κάθε φορά.
- Ακόμη ένας περιορισμός για την έρευνά μας μπορεί να θεωρηθεί το γεγονός ότι για τον έλεγχο της υπόθεσής μας περί σύνδεσης της προτίμησης σε παιγνίδια ικανότητας από άτομα περισσότερο εσωτερικά και σε παιγνίδια καθαρής τύχης από άτομα περισσότερο εξωτερικά, προχωρήσαμε στη στατιστική επεξεργασία δεδομένων που πάρθηκαν από παίκτες όχι απαραίτητα τακτικούς. Μια σταθερή εμπλοκή στον έναν από τους τύπους τυχερών παιγνιδιών πιθανότατα θα μας έδινε περισσότερες και πιο έγκυρες πληροφορίες.
- Τέλος, η παραγοντική ανάλυση που διενεργήθηκε στην πολυδιάστατη κλίμακα για την έδρα ελέγχου δεν μας απέδωσε τη δομή που είχε σχηματιστεί από τη Levenson. Πιο συγκεκριμένα, βρέθηκαν οκτώ παράγοντες αντί τριών με τα 24 θέματα της κλίμακας να βαραίνουν διάσπαρτα σε αυτούς. Για το λόγω αυτό η ανάλυση των δεδομένων μας έγινε πάνω στο μοτίβο που είχε πρώτα βρεθεί από τη Levenson.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΡΕΥΝΑ

Με την παραπάνω έρευνα επιδιώξαμε να μελετήσουμε ένα ιδιαίτερα σύνθετο θέμα, αυτό των κοινωνιο-γνωστικών μεταβλητών που εμπλέκονται στην επιλογή μιας οικονομικής συμπεριφοράς, όπως είναι αυτή του παιξίματος κρατικών παιγνιδιών. Λόγω των ποικίλων περιορισμών (χρήματος, χρόνου, επιστημονικής κατάρτισης και εμπειρίας) που υφίσταντο κατά την προσπάθεια της διεξαγωγής της συγκεκριμένης έρευνας, καταφέραμε να προσεγγίσουμε ένα μόνο μέρος (ενδεικτικό ίσως, αλλά με τρόπο όχι ιδιαίτερα επαρκή) του θέματος που μας κινητοποίησε για τη διεξαγωγή της παρούσας έρευνας.

Μέσα από περαιτέρω έρευνα θα μπορούσαν να προβλεφθούν και να περιοριστούν τα στοιχεία εκείνα που φάνηκε να έχουν υπονομεύσει τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης έρευνας. Η διενέργεια κάποιας πιλοτικής έρευνας για τη στάθμιση των νέων μεταβλητών που μας ενδιαφέρουν (στάση απέναντι στα κρατικά τυχερά παιγνίδια και αίτια οποία αποδίδονται τα αποτελέσματά τους), καθώς και η χρήση πειραματικής ομάδας και ομάδας ελέγχου θα μας διευκόλυναν πολύ σε αυτό το έργο.

Επιπλέον, αντί να ερωτώνται τα υποκείμενα αν έχουν παίξει καθαρά τυχερά παιγνίδια ή τυχερά παιγνίδια αγώνων θα μπορούσε να τους τεθεί η ερώτηση ποια από τα δύο θα προτιμούσαν να παίζουν. Έτσι, πιθανότατα θα μας δινόταν κάποια πιο ξεκάθαρη εικόνα των προτιμήσεών τους. Ακόμα οι επιλογές «σπάνια» και «ποτέ» κρίνουμε ότι δεν θα έπρεπε να είναι μαζί αλλά ξεχωριστά. Τέλος θα έπρεπε να δίνεται και η επιλογή «άλλο», ενώ στις κλίμακες να ήταν επταβάθμιες καθώς όταν δεν υπάρχει κέντρο, όπως συμβαίνει στις εξαβάθμιες, τα υποκείμενα να αναγκάζονται να τοποθετηθούν στον ένα ή στον άλλο πόλο, γεγονός που συχνά προκαλούσε δυσαρέσκεια.

Αρκετό ενδιαφέρον για την έρευνά μας θα είχε και η διερεύνηση του ποιοι παίζουν και ποιοι δεν παίζουν τυχερά παιγνίδια και σε ποιες ευρετικές επικεντρώνονται οι μεν και σε ποιες οι δε. Έχει φανεί ότι εκείνοι που δεν παίζουν τυχερά παιχνίδια επικεντρώνονται περισσότερο στα αρνητικά στοιχεία των κοινωνικών αναπαραστάσεων για το τζόγο (ηθικές πεποιθήσεις, οικονομικοί λόγοι, φόβος εθισμού, γενική καχυποψία προς τη

βιομηχανία του τζόγου), ενώ εκείνοι που το κάνουν φαίνεται να στηρίζονται περισσότερο στην ψευδαισθήση ελέγχου και στην αντίληψη εσωτερικού ελέγχου των ενισχύσεων (Miyazaki et al.1999).

Μέσα από μελέτη για τα κίνητρα που ωθούν κάποιον στο να παίξει ή τον απωθούν από το να παίξει τυχερά παιχνίδια έχει φανεί ότι η αρνητική αξία , το χαμηλό επίπεδο εμπλοκής και η αρνητική πίστη απέναντι στα τυχερά παιχνίδια λειτουργούν σχετικά περιοριστικά ως προς τη συμμετοχή σε τυχερά παιχνίδια, ενώ κίνητρα που βασίζονται στην έλλειψη χρημάτων ή χρόνου δεν είναι τόσο αποτελεσματικά στο να εμποδίσουν το παίξιμο. Μπορεί η σταθερότητα στο χρόνο που ενέχουν κάποια αντι – κίνητρα παιχνιδιού να είναι αρκετή για να καταστείλει κάποια κίνητρα παιχνιδιού, ενώ η σποραδική φύση χρηματικών και χρονικών ελλειμμάτων να μην είναι τόσο αποτελεσματική (Miyazaki et al.1999). Η επιθυμία να κερδίσει κάποιος, να ελέγξει δηλαδή τα αποτελέσματα των πράξεών του φαίνεται από την άλλη το πιο πιθανό κίνητρο από τα κίνητρα παιχνιδιού που μπορεί να αντισταθμίσει τα αντι – κίνητρα ως προς τη συμμετοχή σε τυχερά παιχνίδια.

Η αρνητική κοινωνική αξία που αποδίδεται στα τυχερά παιχνίδια φαίνεται να είναι από τα κεντρικά στοιχεία της αρνητικής στάσης απέναντί τους, ενώ από την άλλη, η διασκέδαση και η πιθανότητα επιτυχίας και δοκιμασίας της τύχης αποτελούν τους κεντρικούς λόγους αποδοχής και συμμετοχής σε αυτά. Η συμμετοχή σε τυχερά παιχνίδια αποτελεί κατά βάση μια οικονομική συναλλαγή μέσα στην οποία ο παίκτης έχει να αντιμετωπίσει την επιλογή μεταξύ μιας βέβαιης απώλειας (το ποσό που θα δώσει για να παίξει) και ενός αβέβαιου κέρδους (το πιθανό έπαθλο). Σύμφωνα με την κανονιστική θεωρία, ένας παίκτης θα έπρεπε να παίρνει το ρίσκο μόνο στην περίπτωση που, έστω μακροπρόθεσμα η προσδοκώμενη αξία δε θα ήταν αρνητική. Εντούτοις, οι άνθρωποι δε λειτουργούν πάντα ορθολογικά και με βάση το ευνοϊκότερο αποτέλεσμα (Rogers, 1998).

Πέρα από τις εσωτερικές αλλαγές που θα μπορούσαν να γίνουν σε αυτή την έρευνα για την καλύτερη διεξαγωγή της θα μπορούσε να επεκταθεί και το ίδιο το αντικείμενό της για να μελετηθούν πληρέστερα οι έννοιες που πραγματεύεται. Πιο συγκεκριμένα, θα

μπορούσε να γίνει κάποια ανάλυση περιεχομένου των διαφημίσεων του ΟΠΑΠ για να εκτιμηθεί το κατά πόσο αυτές εστιάζουν σε ευρετικές και γνωστικά σφάλματα για την προώθηση των προϊόντων τους.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Στόχος της συγκεκριμένης έρευνας ήταν η διερεύνηση των παραγόντων εκείνων (ατομικών, γνωστικών, κοινωνικών), που μπορεί να συνδέονται με το παίξιμο κρατικών τυχερών παιγνιδιών και την επιλογή ορισμένου είδους εξ' αυτών έναντι άλλων. Πέραν των υλικών τεχνικών περιορισμών που ενεπλάκησαν στη συγκεκριμένη έρευνα, μπορούμε να πούμε βρήκαμε αρκετά αποτελέσματα αρκετά ενδιαφέροντα.

Πιο συγκεκριμένα, οι παίκτες τυχερών παιγνιδιών αγώνων φάνηκε να είναι περισσότερο εξωτερικοί σε σχέση με εκείνους που παίζουν και καθαρά τυχερά παιγνίδια, και να πιστεύουν εντονότερα σε ένα δίκαιο κόσμο σε σχέση με εκείνους που δεν παίζουν καθόλου τυχερά παιγνίδια. Επιπλέον, οι τακτικοί παίκτες τυχερών παιγνιδιών φάνηκε να είναι ιδιαίτερα εξωτερικοί, όπως και εκείνοι που αγοράζουν τακτικά λαχείο, οι οποίοι επιπλέον έχουν υψηλότερη πίστη στο δίκαιο κόσμο. Όλα αυτά μπορεί να συνδέονται με την ψευδαίσθηση ελέγχου που πολύ συχνά συναντάμε στους παίκτες τυχερών παιγνιδιών.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

Παρακάτω παραθέτουμε το ερωτηματολόγιο με τη μορφή που χορηγήθηκε στους συμμετέχοντες της συγκεκριμένης έρευνας.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Ακολουθεί ένα ερωτηματολόγιο στα πλαίσια μιας έρευνας για τη μελέτη της οικονομικής συμπεριφοράς ως προς το παίξιμο τυχερών παιγνιδιών επιδοτούμενων από το κράτος. Παρακαλείσθε να απαντήσετε σε όλες τις ερωτήσεις με ειλικρίνεια. Δεν υπάρχουν σωστές ή λάθος απαντήσεις. Οι απαντήσεις σας θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για τις ανάγκες της έρευνας, ενώ θα εξασφαλισθεί το απόρρητο των προσωπικών σας στοιχείων. Σας ευχαριστούμε εκ των προτέρων για τη συμμετοχή σας.

1) Ποια από τα παρακάτω τυχερά παιγνίδια έχετε παίξει τουλάχιστον μία φορά:

- Λόττο:
- Προπό:
- Στοίχημα:
- Τζόκερ:
- Κίνο:

2) Πόσο συχνά παίρνετε λαχείο;

- Σχεδόν κάθε εβδομάδα
- Σχεδόν δυο φορές το μήνα
- Σχεδόν κάθε μήνα
- 2-3 φορές το χρόνο
- Σπάνια ή και ποτέ

3) Πόσο συχνά παίζετε Λόττο, Τζόκερ, Κίνο;

- Κάθε φορά που έχει κλήρωση
- 1 φορά τη βδομάδα
- 1 φορά το μήνα περίπου
- 1 φορά το τρίμηνο περίπου
- Σπάνια ή και ποτέ

4) Πόσο συχνά παίζετε Προπό ή Στοίχημα;

- Κάθε φορά που έχει κλήρωση

- 1 φορά τη βδομάδα
- 1 φορά το μήνα περίπου
- 1 φορά το τρίμηνο περίπου
- Σπάνια ή και ποτέ

Σας παρουσιάζουμε μια σειρά από προτάσεις. Κάθε πρόταση ακολουθείται από μία εξαβάθμια κλίμακα στην οποία πρέπει να τοποθετηθείτε ανάλογα με το βαθμό που συμφωνείτε με αυτή, όπου: 1=διαφωνώ απόλυτα, 2=διαφωνώ, 3=μάλλον διαφωνώ, 4=μάλλον συμφωνώ, 5=συμφωνώ και 6=συμφωνώ απόλυτα. Παρακαλείσθε κυκλώσετε τον αριθμό που αντιστοιχεί στην απάντησή σας.

1. Έχω πίστη πως η δικαιοσύνη πάντα θριαμβεύει.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	------------------------

2. Γενικά πιστεύω πως υπάρχει δικαιοσύνη στον κόσμο.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	------------------------

3. Είμαι σίγουρος/η πως κάποια μέρα όλοι θα δικαιωθούν για τις αδικίες που υπέφεραν.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	------------------------

4. Πιστεύω με σιγουριά πως η αδικία σε όλους τους τομείς (επάγγελμα, πολιτική, οικογένεια) είναι η εξαίρεση και όχι ο κανόνας.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	------------------------

5. Πιστεύω πως τελικά ο καθένας παθαίνει ό, τι του αξίζει.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	------------------------

6. Σε περιπτώσεις που χρειάζεται να παρθεί μια απόφαση για σοβαρό ζήτημα, πιστεύω πως τα άτομα που εμπλέκονται προσπαθούν ειλικρινά να πάρουν μια δίκαια απόφαση.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	------------------------

Τώρα παρακαλείσθε να απαντήσετε κατά τον ίδιο τρόπο και στις ερωτήσεις που ακολουθούν και αφορούν το πώς ερμηνεύουμε τα όσα μας συμβαίνουν.

1) Το αν θα γίνω ή όχι ηγέτης εξαρτάται κυρίως από την ικανότητά μου.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	------------------------

2) Σε ένα μεγάλο βαθμό η ζωή μου ελέγχεται από τυχαία συμβάντα.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	------------------------

3) Αισθάνομαι πως ό, τι συμβαίνει στη ζωή μου καθορίζεται κυρίως από τους ισχυρούς.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	------------------------

4) Το αν θα εμπλακώ ή όχι σε αυτοκινητιστικό δυστύχημα εξαρτάται κυρίως από το πόσο καλός οδηγός είμαι.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	------------------------

5) Όταν κάνω σχέδια είμαι σχεδόν βέβαιος πως θα τα υλοποιήσω.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	------------------------

6) Συχνά δεν υπάρχει περίπτωση να προστατέψω τα προσωπικά μου συμφέροντα από κακοτυχίες.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	------------------------

7) Όταν πετυχαίνω αυτό που θέλω, είναι συνήθως επειδή είμαι τυχερός.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	------------------------

8) Ακόμα και αν ήμουν ικανός ηγέτης, δεν θα με κάνανε ηγέτη, εκτός και αν κολάκευα για την εύνοιά τους αυτούς που κατέχουν θέσεις εξουσίας.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	------------------------

9) Το πόσους φίλους έχω εξαρτάται από το πόσο καλός είμαι.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	------------------------

10) Έχω συχνά διαπιστώσει πως αυτό που πρόκειται να συμβεί θα συμβεί.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	------------------------

11) Η ζωή μου ελέγχεται πρωταρχικά από ισχυρούς.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	------------------------

12) Το αν θα εμπλακώ ή όχι σε αυτοκινητιστικό δυστύχημα είναι κυρίως θέμα τύχης.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	------------------------

13) Άνθρωποι σαν και εμένα έχουμε πολύ λίγες πιθανότητες να προστατέψουμε τα προσωπικά μας συμφέροντα όταν αυτά συγκρούονται με εκείνα των ισχυρών.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	------------------------

14) Δεν είναι πάντα σοφό εκ μέρους μου να σχεδιάζω μακροπρόθεσμα γιατί πολλά πράγματα αποδεικνύονται να είναι θέμα καλής ή κακής τύχης.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	------------------------

15) Το να αποκτήσω αυτό που θέλω σημαίνει πως πρέπει να ευχαριστήσω τους ανθρώπους που βρίσκονται πιο ψηλά από εμένα.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	------------------------

16) Το αν θα γίνω ή όχι ηγέτης εξαρτάται από το αν θα είμαι αρκετά τυχερός να βρεθώ στη σωστή θέση τη σωστή στιγμή.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	------------------------

17) Αν σημαντικά άτομα αποφάσιζαν πως δεν τους άρεσα, πιθανόν να μην έκανα πολλούς φίλους.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	------------------------

18) Λίγο πολύ μπορώ να καθορίσω τι θα συμβεί στη ζωή μου.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	------------------------

19) Συνήθως είμαι ικανός να προστατέψω τα συμφέροντά μου.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	------------------------

20) Το αν θα εμπλακώ ή όχι σε αυτοκινητιστικό δυστύχημα εξαρτάται κυρίως από τον άλλο οδηγό.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	------------------------

21) Όταν πετυχαίνω αυτό που θέλω είναι συνήθως επειδή δούλεψα σκληρά για αυτό.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	Συμφωνώ απόλυτα
------------------------	---	---	---	---	---	---	------------------------

22) Για να υλοποιήσω τα σχέδιά μου φροντίζω να τα κάνω να ταιριάζουν με τις επιθυμίες των ατόμων που ασκούν εξουσία πάνω μου.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	Συμφωνώ απόλυτα
-----------------	---	---	---	---	---	---	-----------------

23) Η ζωή μου καθορίζεται από τις δικές μου πράξεις.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	Συμφωνώ απόλυτα
-----------------	---	---	---	---	---	---	-----------------

24) Είναι κυρίως θέμα της μοίρας το αν θα έχω πολλούς ή λίγους φίλους.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	Συμφωνώ απόλυτα
-----------------	---	---	---	---	---	---	-----------------

Σας παρακαλούμε τώρα να συμπληρώσετε τα παρακάτω στοιχεία:

Ηλικία:

Φύλο:

- Εισόδημα: 0-10000€
 10000-15000€
 15000-30000€
 30000-50000€
 Πάνω από 50000€

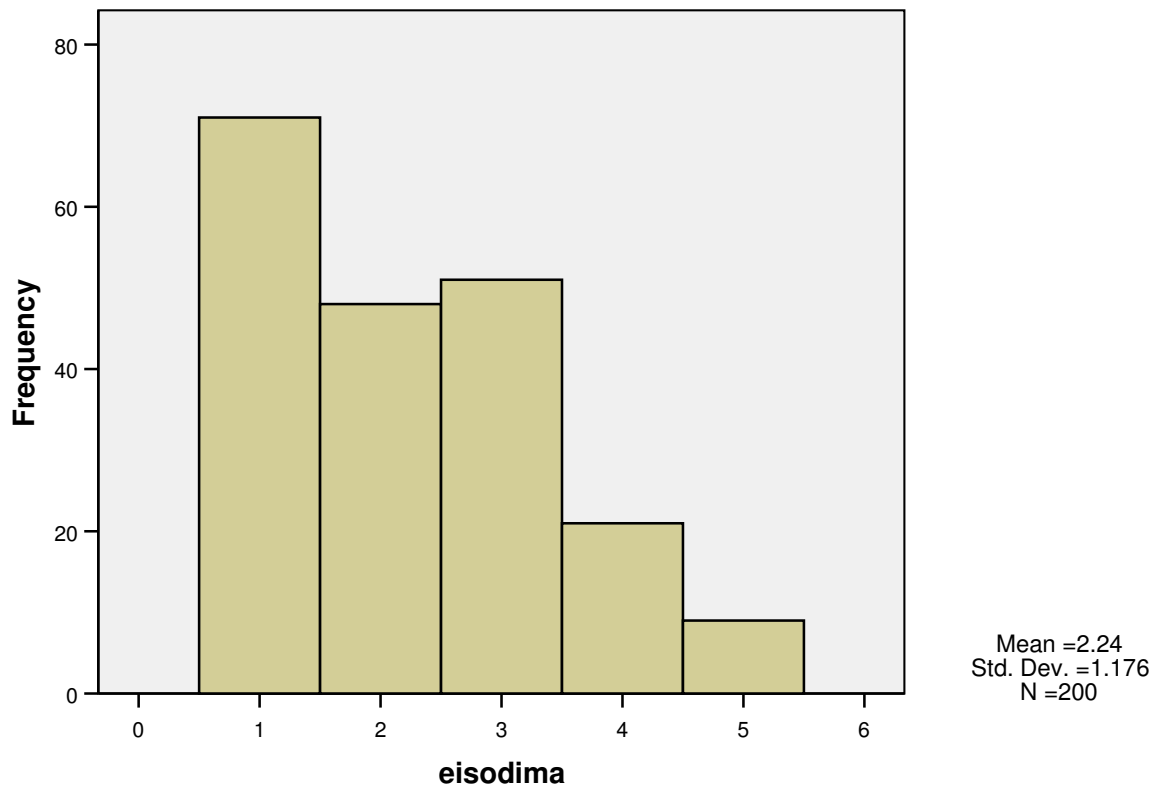
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

Στο σημείο αυτό παρατίθενται κάποιοι πίνακες που προέρχονται από τη στατιστική επεξεργασία των δεδομένων μας που περιέχουν ενδιαφέροντα δεδομένα στα οποία έγινε απλή αναφορά μέσα στο κυρίως μέρος της εργασίας.

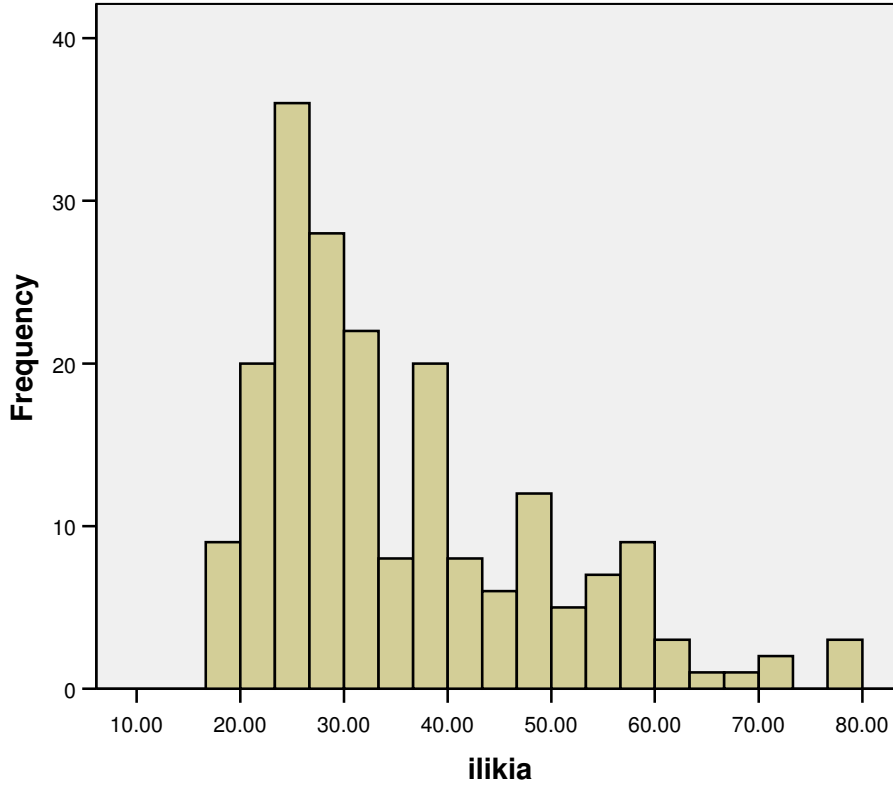
fulo

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1	108	54.0	54.0	54.0
2	92	46.0	46.0	100.0
Total	200	100.0	100.0	

Histogram

Histogram

Correlations

		ilikia	eisodima
ilikia	Pearson Correlation	1	.468**
	Sig. (2-tailed)		.000
	N	200	200
eisodima	Pearson Correlation	.468**	1
	Sig. (2-tailed)	.000	
	N	200	200

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Correlations

		Poso syxna paizete lotto, joker, kino?	fulo
Poso syxna paizete lotto, joker, kino?	Pearson Correlation	1	.193**
	Sig. (2-tailed)		.006
	N	200	200
fulo	Pearson Correlation	.193**	1
	Sig. (2-tailed)	.006	
	N	200	200

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Correlations

		fulo	Poso syxna paizete stoixima, propo?
fulo	Pearson Correlation	1	.341**
	Sig. (2-tailed)		.000
	N	200	200
Poso syxna paizete stoixima, propo?	Pearson Correlation	.341**	1
	Sig. (2-tailed)	.000	
	N	200	200

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Correlations

		Poso syxna pairnete laxeio?	ilikia
Poso syxna pairnete laxeio?	Pearson Correlation	1	-.143*
	Sig. (2-tailed)		.044
	N	200	200
ilikia	Pearson Correlation	-.143*	1
	Sig. (2-tailed)	.044	
	N	200	200

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

age_categories * fulo * eisodima Crosstabulation

eisodima				fulo		Total	
				1	2		
1	age_categories	1	Count	18	37	55	
			% within fulo	75.0%	78.7%	77%	
		2	Count	2	8	10	
			% within fulo	8.3%	17.0%	14%	
		3	Count	4	1	5	
			% within fulo	16.7%	2.1%	7.0%	
		4	Count	0	1	1	
			% within fulo	.0%	2.1%	1.4%	
	Total			Count	24	47	71
				% within fulo	100.0%	100.0%	****
2	age_categories	1	Count	17	8	25	
			% within fulo	56.7%	44.4%	52%	
		2	Count	12	7	19	
			% within fulo	40.0%	38.9%	40%	
		3	Count	0	3	3	
			% within fulo	.0%	16.7%	6.3%	
		4	Count	1	0	1	
			% within fulo	3.3%	.0%	2.1%	
	Total			Count	30	18	48
				% within fulo	100.0%	100.0%	****
3	age_categories	1	Count	6	4	10	
			% within fulo	17.6%	23.5%	20%	
		2	Count	15	6	21	
			% within fulo	44.1%	35.3%	41%	
		3	Count	9	5	14	
			% within fulo	26.5%	29.4%	27%	
		4	Count	4	2	6	
			% within fulo	11.8%	11.8%	12%	
	Total			Count	34	17	51
				% within fulo	100.0%	100.0%	****
4	age_categories	1	Count	1	0	1	
			% within fulo	7.1%	.0%	4.8%	
		2	Count	7	3	10	
			% within fulo	50.0%	42.9%	48%	
		3	Count	4	4	8	
			% within fulo	28.6%	57.1%	38%	
		4	Count	2	0	2	
			% within fulo	14.3%	.0%	9.5%	
	Total			Count	14	7	21
				% within fulo	100.0%	100.0%	****
5	age_categories	1	Count	1	1	2	
			% within fulo	16.7%	33.3%	22%	
		2	Count	2	1	3	
			% within fulo	33.3%	33.3%	33%	
		3	Count	3	1	4	
			% within fulo	50.0%	33.3%	44%	
Total			Count	6	3	9	
			% within fulo	100.0%	100.0%	****	

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Biner, P.M., et al., (1998). "Illusory control as a function of motivation for a specific outcome in a chance-based situation", *Motivation and Emotion*. 22(4): 277-291.
- Burger, J.M., (1986). "Desire for control and the illusion of control: the effects of familiarity and sequence of outcomes", *Journal of Research in Personality*. 20, 66-76.
- Chantal, Y., & Vallerand, R. J., (1996). "Skill versus luck: a motivational analysis of gambling involvement", *Journal of Gambling Studies*. 12(4): 407-414.
- Clarke, D., (2004). "Impulsiveness, locus of control, motivation and problem gambling", *Journal of Gambling Studies*. 20(4): 319-345.
- Clotfelter, C.T., & Cook, P.J., (1991). "Lotteries in the real world", *Journal of Risk and Uncertainty*. 4: 227-232.
- Γναρδέλλης, X., (2006). *Ανάλυση δεδομένων με το SPSS for Windows*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Dalbert, C., (1999). "The world is more just for me than generally: about the personal belief in a just world scale's validity", *Social Justice Research*. 12(2): 79-98.
- Davis, J. R., et al., (1992). "The lottery as an alternative source of state revenue", *American Economic Journal*, 20(2): 1-10.
- Friedland, N., (1992). "On luck and chance: need for control as a mediator of the attribution of events to luck", *Journal of Behavioral Decision Making*. 5: 267-282.
- Griffiths, M. D., (1990). "The cognitive psychology of gambling", *Journal of Gambling Studies*. 6(1): 31-42.
- Hafer, C. L., et al., (2005). "Belief in a just world and commitment to long-term deserved outcomes", *Social Justice Research*. 18(4): 429-444.
- Hardoon, K. K., & Derevensky, J. L., (2002). "Child and adolescent gambling behavior: current knowledge", *Clinical Child Psychology and Psychiatry*. 7(2): 263-281.
- Hergovich, A., & Ponogny, I., (2004). "The representation of chance", *Journal of Cognition and Culture*. 79-100.

- Lefcourt, H. M., (1991). Locus of Control. In J. P. Robinson, P. R. Shaver, & L. S. Wrightsman (Eds.), *Measures of personality and social psychological attitudes*. San Diego: Academic Press.
- Μέλλον, Π., (1998). *Ψυχοδιαγνωστικές Μέθοδοι*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Miyazaki, A.D., et al., (1999). "Government-sponsored lotteries: exploring purchase and non-purchase motivations", *Psychology & Marketing*. 16(1): 1-20.
- Ντοστογιέφσκι, Φ., (1865). *Ο παίκτης*. Μιλίλη, Λ. (μετάφραση), (1996). Αθήνα: Εκδόσεις Αναστασιάδη.
- Παπαστάμου, Σ. και συνεργάτες, (2001). *Εισαγωγή στην κοινωνική ψυχολογία*, τόμ. Α: *Επιστημολογικοί προβληματισμοί και μεθοδολογικές κατευθύνσεις*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Rogers, P., (1998). "The cognitive psychology of lottery gambling: a theoretical review", *Journal of Gambling Studies*. 14(2): 111-134.
- Σακαλακη, Μ., (2006). *Ψυχολογία της οικονομικής σκέψης*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Smith, G.J., (1992). "Sucker bet or sure thing: a critical analysis of sport lotteries", *Journal of Gambling Studies*. 8(4): 331-349.
- Sprott, D., et al., (2001). "Motivation and ability as predictors of play behavior in state-sponsored lotteries: an empirical assessment of psychological control", *Psychology and Marketing*. 18(9): 973-983.
- Stearns, J.M., & Borna, S., (1995). "The ethics of lottery advertising: issues and evidence", *Journal of Business Ethics*. 14: 43-51.
- Wagenaar, W.A., & Keren, G.B., (1988). "Chance and luck are not the same", *Journal of Behavioral Decision Making*. 1: 65-75.
- Wohl, M. J. A., & Enzle, M. E., (2002). "The deployment of personal luck: sympathetic magic and illusory control in games of pure chance", *Society for Personality and Social Psychology*. 28(10): 1388-1397.
- Whitaker, R. B., (2007). "State lotteries and agency costs: hidden costs to nonparticipants", *American Journal of Economics and Sociology*. 66(3): 533-544.